4516

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౬. { ఈశ్వరనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు. } సంచిక ౫.

26 5

కాకినాడ:

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే పరిషత్కార్యాలయమునఁ

ప్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక, రు ౦ ౮-౦.

1937 డిసెంబరు. 1938 జనవరి.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౬.	ఈశ్వరనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు.	సంచిక ౫.

మనవి.

మహాశయులార !

మీయభిమానమున నిట్లు పరిషత్పత్రిక యవిచ్ఛిన్నముగా నడచుచున్నది. ఎప్పటి యభిమానము నిఁక ముందును గనఁబఱుపఁ వేఁడుచున్నారము. లోకమున భాష యతివ్యాప్తిని గాంచుచున్న సంగతి యొకరి కొకరిపుడు చెప్పనక్కఱలేదు. భాషాభిమానులు పండితులు కవులు పలువురు బైలువెడలి పేర్వేలసి యనేకవిధముల నాంధ్రమును వృద్ధి చేయుచున్నారు, గాని, యీవృద్ధి దృఢతనొందునా? "పొదవెనుగుఁబడుటకై" యన్నట్లు గాదుగద! అట్లు శంకించుటకు మాకనేక కారణములు కనఁబడుచున్నవి. కొందఱి కవి యట్లు కనఁబడవు. దృఢత భాషకు వాటిల్లఁ జేయవలయు నన్నఁ బూర్వపద్ధతి యే మంచిది. పూర్వపద్ధతి యంధపద్ధతి యని కొంద ఱనుచున్నారు. అది ముందుదృష్టి లేక యనుమాట. ఇప్పటిరచనలే యాధపరంపరలోని వనిమానమ్మకము. ఒక్క నియమము నొక్క మార్గము లేనిపద్ధతులను బ్రతిపాదించుచు నాదరించుట శోచ్యము. వారికిఁ దోఁచు యుక్తులు వారు చెప్పుదురు, గాని భాషకు దార్ఢ్యము కలుగవలయుననినఁ బూర్వపద్ధతియే మంచిది. నవీనపద్ధతి యంత మంచిది గాదు. తేలిక పనులు చేయుచు తేలికమనస్సుగలవారికిష్టము శ్రమపని

యభ్యసించిన విద్యకును స్వశ్రమంబున సంపాదించిన విద్యకును భేదము లేదా! నియమరహితమున కొక్క మార్గ మని చెప్ప వలను లేదు. నియమసహిత మెన్ని తావులనొక్కవిధముననేయుండును. సర్వజనవిదితమగు భాష కావలయు ననినఁ బూర్వగ్రంథములనే చదువవలయును. ఇప్పుడిపుడు తొల్లింటి గ్రంథములనుఁ జాలమంది యాదరింపకున్నారు. కారణము తొల్లింటివలె గ్రంథములు సులభ సాధ్యములు కాకపోవుట చేతనా? సులభసాధ్యములగు గ్రంథములలోఁ దప్పులు మెండుగా నున్నవని మన వారెఱుఁగకపోరు. ఎక్కువవెలలు పెట్టి వర్తకులు ధనార్జనము చేయఁ జూచుట దూరాలోచనము లేకయే. మున్ను ౧ రూపాయకువచ్చు భాగవత మిప్పుడు ౭ రూపాయ లైనదన్న మాట వాస్తవమే. తప్పు లున్నను సవరించుకొనఁ గలవా రిప్పుడు లేరు కావున శుద్ధప్రతులను బ్రకటించుట యనవసరమే. ఇట్టి వెన్నియో యోజించి మేము పరిషత్తులోఁ బ్రకటించు గ్రంథముల కన్నిటికిఁ దక్కువమూల్యములను నిర్ణయించి యున్నారము. సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బరిశుద్ధముగా నుండఁజూచుచున్నారము. ఇట్టి రెండులాభములుగల మాగ్రంథములు విస్తారవ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చుటకుఁబరిషత్సభ్యులాలోచించి 1938సంవత్సరాది మొదలు బహుధాన్యసంవత్సరసంవత్సరాదివఱకుఁ బ్రతిపుస్తకమును సగమువెలకే యిచ్చుటకుఁదీర్మానించినారు. కావునఁబరిషత్తుమీఁదను నిక్కమైన మాతృభాషమీఁదను నభిమానముగలవారు మాయుద్యమమునకుఁదోడ్పడుదురుగాకయని కోరుచున్నారము. దీనికై ముఖ్యమగు నొక పుస్తకములపట్టికను బ్రకటించియున్నారము. దానిని జిత్తగింపఁ గోరుచున్నారము. చందాదారులును దమతమ మిత్రులకీ విషయమును దెలియఁజేసి పరిషత్తునకు సాయపడుదురుగాక.

విన్నపము.

— జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు-కడప.

మహాశయులారా !

ఈశ్వరవత్సరము ఆశ్వయుజకార్తికమాసములలో ౨౬ సంపుటము ౪ వ సంచికగాఁ బ్రకటితం బయిన పరిషత్పత్రికలో శ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు వేత్తలనుగుఱించి పునఃప్రార్థన మను శీర్షికయందు సంశయములని యీక్రింద వివరింపఁబడిన వానిని సూచించియున్నారు. నేను వ్రాయు విషయము నధిక ప్రసంగముగా భావింపక యిదియు నొకవిధమగు నభిప్రాయముగాఁ బరికింతు రనియు, నిందలి సత్యాసత్యములను గూర్చి విజ్ఞులు నిర్ణయింతు రనియుఁ దలంచుచున్నాఁడను.

1. 'తుమికీ భాయిల భాయిరే ములికి యందు క్రింటికిం బోవు నట్'- ఈపద్య మెల్లవారును నెఱింగినయదియ.

ఇది "ముండా" భాషయుఁ "బుళింద" భాషయుఁగాదు. ఉర్దూభాషయే. తుమికీ-అనునది 'తుముకూ' యని యుండవలయు-'మీకు' అనియర్థము.

'భాయిల భాయిరే' అనునది భాయిరె భాయిరే యని యుండవలయు-ఓసోదరులారా యని భావము. ములికి-అనఁగా-దేశము-రూపాంతరము-మ్లేచ్ఛ-శత్రువులగు యవనులు (మహమ్మదీయులు) చచ్చిస్వర్గమునకుఁ బోవుచు 'ఓసోదరులారా ! ఓసోదరులారా ! మీకుదేశము-(మీకేదేశము)-అని వెఱచి చెప్పుచుండుటఁ గననగు-అచ్చటికిని వెన్నంటునరేమో యని సంశయించి 'దేశము మీకే సోదరులారా!' యని కేకలను బెట్టుచు వెళ్లుచున్నా రనుభావము కన్పట్టుచున్నది. వైరిధాటి యత్యద్భుతము-

భాయిరె భాయిరే యనునది- క్రమక్రమముగ వ్రాఁతలోనిమార్పుగా నుండనోపు. నోటికొకమాట నోటికొకపాట యన్నట్లుగ నానోటి నుండి యానోటికి నిట్లుమార్పులుగలుగుకొలఁది నిట్టిపదములు మార్పు

చెందుట సహజముకాఁబట్టి తుముకూ (తుముకీ) (తుమ్కూ) బాయిల బాయిరే (భాయిరె భాయిరే) ముఁలికి (మ్ళుల్కీ) యను మార్పుగా భావింతును. అన్యదేశ్యములు కావున నిట్టిమార్పు సహజమే-విమర్శకుల కెట్లు తోఁచునో ? నేను గొందఱ ముసల్మానుపండితుల నడిగితి. వారును నాకిట్లే యర్థము తెల్పినారు.

2. "ఒడయ చిత్తేశ యోనడలింగమూర్తి" ఇందలి చిత్తేశపదమునకు నర్థము సందియము.

ఇట్లే 'దేవచిత్తేశ' యనునదియు-

'నాచిత్తేశుఁడొఁగాక నిర్జితులై పోదురుగాక'వంటి దిదికాదు' అనిరి.

'నాచిత్తేశుఁడొఁగాక' యనుటలోఁ బ్రాణేశుఁడనుభావము. అనఁగా భర్తయనునర్థము స్ఫుటముగఁ గనఁబడుచున్నది. అట్టియర్థము పైపదములలోఁ గనఁబడ దని యూహామై యుండనోపు.

కన్నడదేశమునందును, మధ్వసాంప్రదాయమునందును, 'ప్రాణేశ' అనునదిదేవునకును నుపయోగింతురు. ఇట్లె యిందును, ఒడయ=ప్రభూ, చిత్తేశ=ప్రాణమునకు నధిపతీ! ఓనడలింగమూర్తి=నడచునట్టి లింగాకారము గలవాఁడా; ఓశంకరా ! యనుట- చిత్తేశుఁడు=భర్త (పెనిమిటి) మాత్రమేకాఁడు- ప్రాణమునకు నాథుఁడు, అనుభావము-

జీవో దేవ స్సనాతనః- అనుమాట యట్లుండఁగా మాధ్వులలో 'ప్రాణేశాచార్యులు, ప్రాణేశరావులు- పెక్కురు గలరు- చంద్రభానుచరిత్రము మాధ్వసంప్రదాయములుగల మాధ్వకవికృతము.

శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమునందును కర్ణాటకసంప్రదాయపదములు దొరలినవి. చిత్తేశుఁ డనఁగా చేతస్సున కధిపతి యనుట-దైవపరమున నర్థముఁ జెప్పుట యుక్తమని తోఁచుచున్నది.

బళ్లారిప్రాంతములకు వచ్చి చూచిన స్పష్టము కాఁగలదు. దేవాలయమునఁ బ్రాణేశా యన్ని ప్రార్థించుట చూడవచ్చును.

3. నిశ్శంక కొమ్మయ శివలీలావిలాసములోని,

'చ. తొలఁగక తాకసుండు శివదో శివదో (శివదో) యటంచుఁ జం
చలమతిఁ గూయుఁగా నతఁ శంకరలింగ నివకహస్తముల్

జలువిడి విప్పి దండి నిజపాశముఁలం బెడకేలుగాఁగ న
చ్చలముఁగఁ గట్టి వెల్పలికిఁ జక్కఁగ నీడిచితెచ్చె-'

ఇందు "శివదో" యనఁగా నేమి. ప్రార్థనమునం దిట్టి రూపమున్న దా; ఏదేశము లోనైన నిట్టి వాడుక కలదా, యతులు ప్రాసములు దిద్దు దురా!'' ఇది సందియము. నాయూహ:—ఇది ప్రార్థనముకాదు. దో-ఇదో అనుట- ఇందలి సందర్భము—యముఁడు మార్కండేయుని బట్టుకొనిపోవుటకు వచ్చుట. మార్కండేయుఁడు శివాలయంబున శివలింగమును బట్టుకొని కూర్చుండియుండును. అతిభయంకరుం డయి యముఁడాతాకసుని నెదర్కొనఁగాఁ బాపసుఁ డనన్యశరణుండై శంకరునింగూర్చి శివ! దో, శివ! దో యని యాత్రమున దిక్కు తెలియక (చంచలమతి) పల్కఁగా యముఁడు శివలింగమునం దుంపఁబడిన కరములను బలవంతమున విప్పి తన పాశముచేఁ బెనకేలు (త్రెక్కలు విఱిచి) కట్టి వెల్పలికి నీడిచితెచ్చె- అని యర్థము. దో, అనునది (ఇదిగో) ఇది+ఓ=ఇదో-అని శత్రువును, ప్రాణసంహారణప్రయత్నమునందు యమునిఁ జూపుట-

దో- యనునది తెల్గుదేశము (దత్తమండలముల) లో నిక్కిలి యలవాటుగ నుండుమాట-

ఇదో యనుటకు దో యనుట సహజము. (Behold) వచ్చె శివదో (ఇదో) ఇంక గతియేమి యని చూపుచుఁ బల్కినపల్కుగా నెంచు టొప్పు. దీన యతిభంగము కలుగఁబోను. అర్థమునకు హాని రాదు. Brown's Dictionary బ్రౌన్యనిఘంటువున- దో- ఇదో యనుటకు రూపాంతరము- అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఇంతకంటె నాకుఁ దోఁచు నభిప్రాయములేదు. ఇది సరిగానుండు నని తలంతురుగాక!

4. 'కర్తార' శబ్దమును గుఱించి-

కర్తారశబ్దము యయాతిచరిత్ర ననుసరించి యర్థము-హుమాయి యాపుడమిఱేఁడు కుఁదైవముగా భావింపనగును. మఱికపర్యాయము దీనిని గుఱించి తెలుపఁబ్రయత్నింతును.

కర్తార్ శబ్దమునకు హింద్వీ, పారశీకనిఘంటువులలో భగవంతుఁడను నర్థమీయఁబడినది. ప, సం.

రోలంబాష్టకప్రశంస.

వైద్యరాజ దంటు సుబ్బావధానిగారు- చెన్నపురి.

షడ్భాషాకోవిదుఁడై సకలకలాప్రవీణుఁడై పండితరాజబిరుదముతో భూమండలమునఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచిన జగన్నాథకవీంద్రునిచే గీర్వాణవాణిని రచింపఁబడిన భామినీవిలాస మను రసాలమున కంటుగట్టఁబడిన శ్రీదంటు సుబ్బావధానిగారి యాంధ్రభామినీవిలాసమును, కవితిలక కాంచనపల్లి కనకాంబగారి యింటఁ గవిముఖమున వింటిఁ గంటి నానందపరవశతను.

నాదఫలకపరివర్తనమున (గ్రామోఫోనుప్లేటు) గాయకశిఖామణి వాణి గోచరమగునట్లు అవధానిగారి యనువాదమునఁ బండితరాజవాణీధ్వని విదిత మగుచున్నది. అనువాద మన నిట్లన్యూనాతిరిక్తమై సొంపుగా నుండవలయును గాని కవిహృదయమును గంగపాల్సేయునదిగా నుండరాదు.

అంతఁ గొంతవడి కవధానిగారు, అన్యాపదేశసుందరము లగు కొన్నిసంస్కృతశ్లోకముల మనోహరముగాఁ బఠింప నే వానింబండితరాజవిరచితములనుగా నెంచి "పండితరాజశ్లోకములు వేమనపద్యములవలె వేనవేలుగాఁ జూపట్టుచున్నవంటి. అది విని కనకాంబగారు మందహాసముతో "ఈశ్లోకములు వైద్యరాజకృతములు కాని పండితరాజనిర్మితములు కావనిరి. అపైని వైద్యరాజుగారు రోలంబాపదేశముతో భక్తవరుని జీవితము నుపదేశించుచుఁ దాము విరచించిన రోలంబాష్టకమును శ్రోత్రపేయముగా గానమొనర్చిరి.

దాని నాకర్ణించి యీకటికికలినాఁటఁ గూడ నిటులు నీటుగా సంస్కృతమున ననర్గళకవితాధారను బ్రసరింపఁజేయుసమర్థులగు నాంధ్రకవిపోదపులు విరాజిల్లుచున్నందులకు సంతస మంది, "ఏకః స్వాదు న భుంజీత" అను న్యాయముచే శ్రీవైద్యరాజ సుబ్బావధానిగారిచే నిర్మితమైన రోలం

బాష్టకరసాయనమాధుర్యమును బారకమహాశయులకు రుచిచూపుతలం పుతో నీపత్త్రికారజతపాత్రమున దాని బొందుపఱచితిని.

శ్లో॥ హృద్యం పండితరాజపద్యలహరీసారం బుధామోదదం
ఆనీతం కవినా మనోహరగిరా దంటూప్యాఖ్యవంశేందునా
ఆంధ్రాణాం ప్రముదే సుధారససమం గాంభీర్యభావోజ్జ్వలం
వైద్యేంద్రేణ సుభావధానివిదుషా సాహిత్యరాస్త్రాళినా॥

శ్లో॥ శ్రూయంతా న్ను కవే స్సుభావలలితా రోలంబసంబోధకాః
శ్లోకా స్సాంస్కృతికా స్సుమోపమగుణా స్సుబ్బావధానే రిమే
యో వాచాసమతాం సుధీ రనుగత స్సాహిత్యసృష్టౌ స్వయం
వేగీదేశభవేనపండితవరే ష్వాంధ్రేషు భోః పండితాః॥

ఇట్లు విబుధవిధేయుఁడు,
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి.

—రోలంబాష్టకమ్—

వైద్యరాజ దంటు సుబ్బావధానిభి ర్విరచితమ్.

శ్లో॥ శ్రీవాణీచరణారవిందమధుప శ్చేతోహరాం ఝుంకృతిం
కీటానాం నికటే కరోతి వితరన్ తాదాత్మ్య మిచ్ఛయా
తామ్రాక్షా ననునాదయన్ శ్రుతిహితం తామ్రామ్రశాఖాస్థితాన్
కేళీలోలవిఘూర్ణబాలకగణాన్ నిద్రాపయన్ లీలయా॥

శ్లో॥ ఓంకారాభ మశేషమంత్రఫలదం బుద్ధేః ప్రబోధం పరం
ఝుంకారం బుధసమ్మతం శ్రుతిహితం యచ్చిత్తవృత్తే ర్లయమ్
కామం సంసృతిమఃఖభారశమనం కళ్యాణసంవర్ధనం
శ్రీవాణీచరణారవిందమధుపో గాయ త్యజస్రం ముదా॥

శ్లో॥ ఫుల్లాంభోజమరందబిందురశనం హంసై స్సహాలాపనం
తీర్థానాం నికటే సదానివసనం సూర్యాబ్జసంసేవనమ్

నాదోపాసన మన్వహం విహరణం కోకైశ్చకోరైస్సహ
భోరోలంబ తవాఖిలం శుభకరం ధన్యస్త్వదన్యోస్తి కః॥

శ్లో॥ అభ్యస్తాఖిలవేదశాస్త్రనిచయాః ఆజన్మశుద్ధా ద్విజాః
నిత్యోపాసితసత్యశౌచకరుణా నిర్లిప్తచిత్తాస్తు యే
త్వద్వృత్తేరనువర్తనేన మునయో జీవంతి తే నిర్భయాః
భోరోలంబకదంబ సత్తవివరైర్ధాన్యస్త్వదన్యోస్తి కః॥

శ్లో॥ పంకే జన్మ సుధాంశువైరమనిశం మధ్యే జడానాం స్థితిః
ఇత్థంభూతకుశేశయేఽమృతసమం గూఢం విలీనం రసమ్
భోరోలంబ వివేక్తుమస్తి కిమహో లోకే పటుస్త్వాం వినా
నీరక్షీరవివేచనం కిమధికం హంసస్య పుంస్త్వైర్యశః॥

శ్లో॥ లక్ష్మీమందిరనిత్యవాసరసిక స్త్వత్తోస్తి కిం భాగ్యవాన్
సారాసారవివేచనేతి కుశల స్త్వత్తోస్తి కిం తాత్త్వికః
ఆనందామృతనిత్యపానరసిక స్త్వత్తోస్తి కిం యోగిరాట్
భోరోలంబ తవావలంబనమహో నూనం భవే తారకమ్॥

శ్లో. దూరం ముంచసి చంపకం తు విరసం భోగం వినా వాసనాం
దూరం ముంచసి కేతకీం సరజసం స్నేహం వినా బాంధవమ్
దూరం ముంచసి కింశుకం కిమరుణం రాగం వినా రంజనం
భోరోలంబ భవద్వివేకగరిమా త్వాలంబనం యోగినామ్॥

శ్లో. కామస్యాపి భవత్కృపావిరహితం కాష్ఠం భవేత్కార్ముకం
దుష్యంతోపి భవత్కృపావిరహితః కిం ప్రాప్నుయాద్వల్లభామ్
ఆచార్యోపి తవోపమా విరహితస్తత్త్వం కథం నిర్దిశేత్
భోరోలంబ తవావలంబనవిధౌ సర్వోపి బద్ధాదరాః”

అమరసింహుఁడు-నామలిఙ్గానుశాసనము

ఈయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, యం. ఏ., కాకినాడ.

— అమరసింహ ప్రశంస. —

ప్రభాకరునిశిష్యుఁడును, క్రీ. 750 కి నించుక తరువాత జీవించిన వాఁడును, మీమాంసా గ్రంథనిర్మాతయు నగు శాలికానాథమిశ్రుఁ డమర సింహుని బ్రశంసించుచు రచించిన యీశ్లోకము శ్రీధరదాసుని 'సదుక్తి కర్ణామృతము' (V-28-2; 296 పు.) న లభించుచున్నది.

1. శ్లో. 'ప్రయోగవ్యుత్పత్తౌ ప్రతిపదవిశేషార్థకథనే
ప్రసత్తౌ గాంభీర్యే రసవతి చ కావ్యార్థఘటనే
అగమ్యాయా మన్యైర్దిశి పరిణతే రర్థవచసో
ర్మతం చేదస్మాకం కవిరమరసింహో విజయతే'.

2. శ్లో. 'కవిరమరః కవిరచలః కవిరభినన్దశ్చ కాళిదాసశ్చ
అన్యే కవయః కపయశ్చాపలమాత్రం పరం దధతి'.

— జల్హణుని "సూక్తిముక్తావళి."

3. శ్లో. 'కవిరమరః కవిరమరుః కవిర్ద్రోణ చోరో మయూరశ్చ'.

4. శ్లో. 'వాల్మీకే రజని ప్రకాశితగుణా వ్యాసేన లీలావతీ
వైదర్భీకవితా స్వయం వృతవతీ శ్రీకాళిదాసం వరమ్
యాసూతామరసింహ-మాఘ-ధనికాన్ సేయం జరా నీరసా
శూన్యాలఙ్కరణా లసన్మృదుపదా కం వా జనం నాశ్రితా'.

పండిత మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులవారు సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రమున నిట్లువ్రాయుచున్నారు (1906 సం.): క్రీ.శ. ద్వితీయశతాబ్దిలో నీయమరకోశము చైనాభాషలోని కనువదింపఁబడుటచే నమరసింహుని కృతి క్రీ. శ. ప్రథమశతాబ్దికంటె నవీనము కాఁజాలదు. లాటిన్ భాషలో డెనేరియస్ (Denarious) అనుపదమే "దీనార" అని యమరములోఁ గలదని 'ప్రిన్సెప్' (Princep) పండితులు వ్రాసియున్నా రని వేబర్

(Prof. Weber) పండితులు వ్రాయుచున్నారు. క్రీ. శ. 5-6 శతాబ్దములలో జావాద్వీపమునకు వలసపోయిన హైందవులచే "తంత్ర" పదము గ్రంథపర్యాయముగా వాడఁబడుచుండెను. అందువలన నీతంత్రపదమును గ్రంథవాచకముగా వాడిన యమరుఁడు 5-6 శతాబ్దములప్రాంతమువాఁడు కావచ్చునని వేబరుపండితుల యభిప్రాయము.

శ్లో. 'ధన్వన్తరి క్షపణకామరసింహ శఙ్కు
వేతాళభట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేః సభాయామ్
రత్నాని వై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య'.

అను శ్లోక మర్వాచీనుఁ డగునొకానొక కాళిదాసకవి రచించిన 'జ్యోతిర్విదాభరణము' నఁ గలదు. విక్రమనృపతిసభ నలంకరించినట్లు చెప్పఁబడిన యీనవరత్నములు ఏకకాలికులు కానట్లు దేశచరిత్రమును బట్టియు, వాఙ్మయచరిత్రమును బట్టియు, బలవత్తరము లగు ప్రమాణాంతరములను బట్టియుఁ దెలియుచున్నది. అమరసింహుఁడు క్రీ. 414-642 నడుమ జీవించియుండు ననియు, వరాహమిహిరుఁడు క్రీ. 587 లో స్వర్గస్థుఁడయ్యె ననియు మోరేశ్వర రామచంద్ర కాళేపండితుఁడు 'విక్రమోర్వశీయ' పీఠికలో వ్రాసియున్నాఁడు. (21.పు.) ధన్వంతరి అమరసింహుని కంటె నించుక వృద్ధుఁడో పూర్వుఁడో కావచ్చును.

'గాయత్రీ బాలతనయః ఖదిరో దన్తధావనః'. (అమర.II కాం.౪ వర్గ. 49 శ్లో.)

అను శ్లోకమునకు 'అమరకోశోద్ఘాటనము' న క్షీరస్వామి— 'బాలపత్త్ర' పదమును చండ్రచెట్టునకుఁ బర్యాయపదముగాఁ జెప్ప, నమరసింహుఁడు స్థూలదృష్టితో దానిని 'బాలపుత్త్ర' పద మని భ్రమపడి, 'పుత్త్ర'కు 'తనయ' అని- 'బాలతనయ'శబ్దమును ఖదిరమునకుఁ బర్యాయముగా వ్రాయుట ప్రమాదము- అని వ్రాసియున్నాఁడు.

'బాలపత్త్రో యవాసః ఖదిర శ్చేతి ద్వ్యక్షరేషు ధన్వంతరిపాఠ మదృష్ట్వా బాలపుత్త్రభ్రాన్త్యా గ్రన్థకృత్ బాలతనయ మాహ'-క్షీరస్వామి.

అమరుఁడు పాణినిమతానుయాయి. స్త్రీసభ మిత్యాది సభాంత పదములను గూర్చి-'శాలార్థాపి పరా రాజామనుష్యార్థాదరాజకాత్'-అనుచోట 'సభా రాజా మనుష్యపూర్వా' (II. iv. 23.) అను పాణినిసూత్రమునే ప్రమాణముగాఁ గొనెను, గాని యింతకంటెను సరళమును నగు 'ఈశ్వరార్థా దరాజ్ఞస్సభా' అను చంద్రగోమి 'చాంద్రవ్యాకరణసూత్రము' ననుసరింపఁడయ్యె. అమరునకును చంద్రగోమియు బౌద్ధుఁడే. అందు వలన 'చాంద్రవ్యాకరణ' మమరునకంటెఁ బ్రాక్కాలికమే యగుచోఁ దప్పక యీతఁడు చంద్రగోమికృతినే ప్రమాణీకరించుకొని యుండును.

'ఆప్యము, అప్యయము'- అను రెండుపదముల నమరుఁడొసఁగుట యెఱిఁగియే 'ఆప్యంవా' అను సూత్రమును, అమరుఁడు 'మంద' శబ్దము నాలస్యవాచకముగాఁ జూప 'మది జాడ్యే' అను ధాతువును చంద్రగోమి పఠించె ననియు క్షీరస్వామి వ్రాసియున్నాఁడు.

['అత ఏవ ఆప్యం వేతి చాంద్రసూత్రమ్. అత ఏవ మది జాడ్యే ఇతి చాంద్రో ధాతుః'] చంద్రగోమి క్రీ. 450 ప్రాంతముల జీవించియుండుటచే నంతకుఁ బూర్వుఁడగు నమరసింహుఁడు క్రీ. 4 వ శతాబ్దిలో జీవించియుండును అని నిర్ణయింపఁ దగును.† అమరసింహుఁడు కవియే కాక వ్యాకరణుఁడుగాఁ గూడఁ బరిగణింపఁ బడియున్నాఁడు. బోపదేవుఁడు 'కవికల్పద్రుమము' నందలి

శ్లో. 'ఇన్ద్రశ్చన్ద్రః కాశకృత్స్నాపిశలీ శాకటాయనః
పాణిన్యమరజైనేన్ద్రా జయన్త్యష్టాదిశాబ్దికాః'.

అను శ్లోకమున అష్టశాబ్దికులలో నమరునిఁ గూడఁ జేర్చియున్నాఁడు. ఈతఁడు వ్యాకరణమును రచించినట్టులు ప్రమాణాంతర మేమియును లభించుట లేదు. నామలింగానుశాసనమును బట్టియే యీతఁడు వైయా

† చూ. శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు: 'సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర'- ద్వితీయసంపుటము, 396-398 పు.

కరణులలోఁ జేర్పఁబడియుండును.†

క్రీస్తుశకము 700 ప్రాంతమున జినేంద్రబుద్ధిచే రచియింపఁబడిన న్యాసమునందు అమరసింహుఁడు గాని యతనికృతి గాని పేర్కొనఁబడ లేదు. భారతవర్షమున బౌద్ధమతక్షీణతను బట్టి చూచినచో నీతఁడు క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దికిఁ బిమ్మట వెలసిల్లియుండె ననుట యసంభవము. ఈతఁడు క్రీ. శ. 6 వ శతాబ్దిలో నుండెననుట కీతఁడు విక్రమార్కుని సభ నలంకరించె ననుటదక్కఁ బ్రమాణాంతరము మృగ్యము.

అని ఆచార్య ఏ. బి. కీత్ 'సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర' (ఆంగ్లము-413 పు.)-అను బృహద్గ్రంథరాజమున వ్రాసియున్నాఁడు.

అన్ని నిఘంటువులలోవలెఁగాక యమరకోశములోని విశేషమేమనఁగా:- ఆంధ్రాంగ్లాదిభాషలలోవలెఁ గాక సంస్కృతమునఁ బదములకే లింగనిర్ణయము చేయఁబడినది. ఉదా. 'భార్య' యనుపదమునకు దార (పుంలింగము.) జాయా (స్త్రీలింగము.) కళత్రమ్ (నపుంసకలింగము). ని మూఁడులింగములలోను బదములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్లు దుర్బోధమైన లింగనిర్ణయమును అమరుఁడు సుగమముగా నొనర్చి తనగ్రంథమునకు "నామలింగానుశాసన" మనునన్వర్థనామము నిచ్చియున్నాఁడు. ఇట్టిదీని ప్రాముఖ్యమును బట్టియే కాఁబోలును మనభాషలో "అమరము నెమరునకు వచ్చినఁ గావ్యము లేలనకుఁ గాల్పనా" యనులోకోక్తి పుట్టియుండును. అమరము చదివినంతనె సే ప్రయోజనము లేదు; నెమరునకు రావలయును లేకున్న నాచనపు గుర్రపుఁజను వగును.

అమరసింహుఁడు బౌద్ధుఁడు. మహాయానబౌద్ధమతమును, గాళిదాసుని గ్రంథముల నీతఁ డెఱుంగును. ఇతఁడు కవీశ్వరుఁ డైనట్లు గూడఁ దెలియవచ్చుచున్నది. 'సదుక్తికర్ణామృతము'లో నమరసింహకృతములు

---

† ఈతని వైయాకరణత్వమునుగూర్చి మ. మ. శివదత్తశర్మగారిట్లు వ్రాసియున్నారు: "అస్య వైయాకరణత్వం తు- 'అమరసింహోఽపి పాపీయాన్ సర్వంభాష్యమచూచురత్'- ఇతిపద్యాత్ సకలభాష్యతత్త్వజ్ఞత్వస్య (సంపూర్ణమహాభాష్యతత్త్వజ్ఞత్వస్య) ప్రతీతేః ప్రతీతమేవ. ఇత్థం భఙ్గ్యన్తరేణోక్తిస్తు బౌద్ధత్వేన సకలవైదికవిరుద్ధత్వాత్.'

౫ నేఁడు శ్లోకము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి. వేణీదత్తుని 'పద్యవేణి' యను సుభాషితగ్రంథమునందుఁగూడ నమరసింహకృతములుగ మూఁడు శ్లోకములు కానవచ్చుచున్నవి. ఆశ్లోకముల నిట నుదాహరించెదను.

సదుక్తికర్ణామృతమునందు (లాహోరుప్రతి.)

౧ సింహః.

శ్లో. అసంజ్ఞాః ఖ ల్వేతే జలశిఖిమరుద్ధూమనిచయాః
ప్రకృత్యా గర్జన్తి త్వయి తు భువనం నిర్దయమదః
ప్రసీద ప్రారమ్భా ద్విరమ విజయేథాః క్రుధ మిమాం
హరే! జీమూతానాం ధ్వని రయ ముదీర్ణో న కరిణామ్. (పుట 251.)

౨. నదనద్యా.

శ్లో. ఆజన్మస్థితయో మహీరుహ ఇమే కూలే సముత్సీలితాః
కల్లోలాః క్షణభఙ్గురా శ్చ సహసా నీతా పరా మున్నతిమ్
అస్తః ప్రస్తర సంగ్రహో బహిరపి భ్రశ్యన్తి గన్ధమూ
భ్రాతః శోణ న సోస్తి యో నహసతి త్వాం స్వప్నదాం విప్లవే. (పు 239.)

3. లక్ష్మీతవిరహిణీ.

శ్లో. కుచౌ ధత్తః కమ్పం నిపతతి కపోలః కరతలే
నికామం నిశ్వాసః సరల మలకం తాణ్డవయతి
దృశః సామర్థ్యాని స్థగయతి ముహు ర్బాష్పసలిలం
ప్రపఞ్చోయం కిఞ్చ త్తవ సఖి హృదిస్థం కథయతి. (పుట 84.)

("కవీంద్రవచనసముచ్చయము"లోఁ బైశ్లోకము నరసింహనిర్మిత ముగాఁ గానవచ్చుచున్నది.)

౪. దుర్ఙ్ఞేశ్వరసేవకః.

శ్లో. తోయం నిర్మథితం ఘృతాయ మధునే నిష్పీడితః ప్రస్తరః
పానార్థం మృగతృష్ణికోర్మితరళా భూమి స్సమాలోడితా
దుగ్ధా సేయ మచేతనేన జరతీ వన్ధ్యా శయా గర్దభీ
కష్టం యత్తలు దీర్ఘయా ఘనతృషా నీచో జనస్సేవితః. (పుట 307.)

౫. సముద్రవాతః.

శ్లో. యే కల్లోలై శ్చిర మనుగతా దక్షిణ స్యామ్బురాశేః
పీతోచ్ఛిష్టా స్తదను మలయే భోగిభి శ్చన్దనస్థైః

అస్తర్భ్రాన్తాః ప్రతికిసలయం పుష్పితానాం లతానాం
సమ్ప్రాప్తాస్తే విరహశిఖినో గన్ధవాహాః సహాయాః. (పుట 63.)

౬. స్త్రీమాత్రమ్.

శ్లో. సోఽనఙ్గః కుసుమాని పఞ్చ విశిఖాః పుష్పాణి బాణాసనం
స్వచ్ఛన్దచ్ఛిదురా మధువ్రతమయీ పఙ్క్తిర్గుణః కార్ముకే
ఏతత్సాధన ఉత్సహేత స జగజ్జేతుం కథం మన్మథ
స్తస్యామోఘమయూర్భవన్తి నహి చేదస్త్రాణి కురఙ్గీదృశః. (పు. 82.)

౭. గజః.

శ్లో. మధ్యే విన్ధ్యవనం సలీలవసతిః స్వచ్ఛన్దసత్వద్దినీ
కస్తైర్యస్య సదాశితం భవతి ధీః క్రీడా కరిణ్యాశ్రితమ్
తల్పం శైవలినీదలాని మిలితో ద్వైవా స్వకూణాం తటే
జిహ్మా స్త్వామ్యతి సంస్మర న్ననుదినం విన్ధ్యం స గన్ధద్విపః. (పు. 253.)

పద్యవేణిలో నీ మూఁడుశ్లోకములు నమరకృతములుగ నున్నవి.
1. 'ఉన్నాహోమ్మ్బుదనద్ధిశాన్ధతమసి'. 2. 'కస్తూరీ జాయతే కస్య'.
3. 'కాళీభాగగ్రహావ్యగ్రే'. (పూర్తిగాదొరకలేదు)

అమరకోశమున 3 కాండములు, 27 వర్గములు, 1532½ శ్లోకములును గలవు. ఈవివరముల నీపట్టికయందుఁ గననగును.

ప్రథమకాండము : 12 వర్గములు- 300 శ్లోకములు.

1. స్వర్గవర్గము.	(73 శ్లో.)	7. శబ్దాదివర్గము.	(4 శ్లో.)
2. వ్యోమవర్గము.	(3) ,,	8. నాట్యవర్గము.	(40) ,,
3. దిగ్వర్గము.	(40) ,,	9. పాతాళవర్గము. } 10 భోగివర్గము.	(13) ,,
4. కాలవర్గము.	(33) ,,		
5. ధీవర్గము.	(20) ,,	11. నరకవర్గము.	(4) ,,
6. వాగ్వర్గము.	(23)	12. వారివర్గము.	(44) ,,

5 పరిభాషాశ్లోకములు, 2. అనుక్రమశ్లో. [మూల 282 + ప్రక్షిప్త 18=300.]

ద్వితీయకాండము : 10 వర్గములు- 745 శ్లోకములు.

1. భూమివర్గము.	(19 శ్లో.)	6. మనుష్యవర్గము.	(141 శ్లో.) ,,
2. పురవర్గము.	(21) ,,	7. బ్రహ్మవర్గము.	(63)
3. శైలవర్గము.	(9) ,,	8. క్షత్త్రియవర్గము.	(120) ,,
4. వనౌషధివర్గము.	(170) ,,	9. వైశ్యవర్గము.	(113) ,,
5. సింహాదివర్గము.	(46) ,,	10. శూద్రవర్గము.	(47)

(మూలశ్లోకములు: 733; ప్రక్షిప్తములు: 12=745. శ్లో.)

తృతీయకాండము : 5. వర్గములు—488½ శ్లోకములు.

1. విశేష్యనిఘ్నవర్గము.	(113) ½	4. అవ్యయవర్గము.	(23)
2 సంకీర్ణవర్గము.	(43)	5. లింగాదిసంగ్రహవర్గము.	(46)
3. నానార్థవర్గము.	(263)	మూలశ్లో. 480, ప్రక్షిప్తములు 8½=488½ శ్లో	

— అమరకోశవ్యాఖ్యానములు —

వ్యాఖ్యాననామము.	వ్యాఖ్యాత.	కాలము.
1. అమరకోశపంజిక. (=పదార్థకౌముది)	నారాయణచక్రవర్తి	క్రీ. శ. 1619
2. అమరకోశపంజిక.	బృహస్పతి.	
3. అమరకోశపదవివృతి. (=లింగాభట్టీయము.)	వంగల లింగాభట్టు.	
4. అమరకోశమాల.	పరమానందశర్మ	క్రీ. 1350—1600.
5. అమరకోశవివేకము	మహేశ్వరుఁడు.	క్రీ. 1582కంటె నవీనము.
6. అమరకోశాదర్శము (=తెనుఁగర్థముతోడిపదసూచిక)	సరస్వతీ తిరువేంకటాచార్యులు.	క్రీ. 1886 న ముద్రితము.
7. అమరకోశోద్ఘాటనము. అమరదీపిక.	భట్టక్షీరస్వామి.	క్రీ. 1100 ల ప్రాంతము.
8. అమరపంచిక.	ఆత్రేయవేంకటేశభట్టు.	
9. అమరపంజిక.		
10. అమరపదపారిజాతము.	మల్లినాథుఁడు.	
11. అమరపదముకురము.	రంగాచార్యులు.	
12. అమరపీయూషము.	రామకృష్ణదీక్షితులు.	
13. అమరవివేకము. (?)		
14. కామధేనువు.	సుభూతిచంద్రుఁడు	క్రీ. 1159 ప్రాంతము.
15. కాశిక.	కాశీనాథుఁడు.	
16. కౌముది.	నయనానంద-రామచంద్రులు	
17. క్రియాకలాపము.	ఆశాధరుఁడు.	
18. అ. గురు(నానా?) బాలప్రబోధిక-తెనుఁగుటీక. ఆ. గురుబాలప్రబోధిని(?)	తాళ్లపాక తిరువేంకటాచార్యులు.	

½ ఇట్టిగుర్తుగలచోట ½ శ్లో. తక్కువయని యెఱుఁగునది.

వ్యాఖ్యాననామము.	వ్యాఖ్యాత.	కాలము.
19. టీకాసర్వస్వము.	వంద్యఘటీయ సర్వానందుడు.	క్రీ. 1159.
20. త్రికాండచింతామణి.	రఘునాథచక్రవర్తి.	క్రీ. 1650 ప్రాంతము.
21. అ. త్రికాండరహస్యము(=21.అ?)		
21. ఆ. త్రికాండవివేకము.	రామనాథవిద్యావాచస్పతి.	క్రీ 17-వ శతాబ్ది.
22. నామలింగాఖ్యకౌముది.	రామకృష్ణతర్కాలంకార భట్టాచార్యులు.	క్రీ. 1550—.
23. పదచంద్రిక.	రాయముకుట బృహస్పతి.	క్రీ. 1431.
24. పదమంజరి.	లోకనాథశర్మ.	
పదార్థకౌముది (=అమరకోశపంజిక.)	నారాయణచక్రవర్తి.	
25. ప్రదీపమంజరి.	రామేశ్వరశర్మ.	
బాలప్రబోధిక (=గురు (నానా)...?).	తిరువేంకటాచార్యులు.	
26. బాలబోధిని.	గోస్వామి.	
27. బోపదేవానుసారిణి(?).	ముకుందశర్మ.	
28. ముగ్ధబోధిని.	భరతమల్లికుడు.	క్రీ. 1639 ముందు
29 విద్వన్మనోహర.	మహాదేవతీర్థులు.	
30. వైషమ్యకౌముది.	రామప్రసాద తర్కాలంకారుడు.	
31. వ్యాఖ్యాప్రదీపము.	అచ్యుతోపాధ్యాయులు.	
32. వ్యాఖ్యామృతము.	మైథిల శ్రీకరాచార్యులు.	
33. వ్యాఖ్యాసుధ (=సుబోధిని; రామాశ్రమి.)	భానుజీదీక్షితులు.	క్రీ. 17-వ శతాబ్ది.
34. శబ్దార్థసందీపిక.	నారాయణ విద్యావినోదాచార్యులు.	క్రీ. 1475—1525.
35. సారసుందరి.	మథురేశ విద్యాలంకారుడు.	క్రీ. 1666.
సుబోధిని(=వ్యాఖ్యాసుధ.)	భానుజీదీక్షితులు.	
36. సుబోధిని.		

శ్రీజయదేవకవి: అష్టపదులు.

శ్రీమాన్ వింజమూరి వరాహనరసింహాచార్యులుగారు-
సంగీతవిద్వాన్, కాకినాడ.

శ్రీయఃపతినిఁ బ్రఫుల్లమానసమున సాక్షాత్కరించుకొని యాడి, పాడి, యానందమునఁ బులకితశరీరులై, మూర్ఛఁ జెందుచు సంగీతసాహిత్యముల యవినాభావమును రసవంతముగ వెల్లడించు భక్తవాగ్గేయులలో శ్రీజయదేవమహాకవి యొకఁడు. ఈయన,

"వాగ్దేవతాచరితచిత్రితచిత్తసద్మా
పద్మావతీచరణచారణచక్రవర్తీ
శ్రీవాసుదేవ రతికేళి కథాసమేత
మేతం కరోతి జయదేవకవిః ప్రబంధమ్॥"

అని చెప్పుకొనినాఁడు. వాగీశునిరాణి సరస్వతి కలంకారమగు సంగీతసాహిత్యనైపుణ్యమున గీతగోవిందకావ్యమునుఁ బాడినాఁడు. అంతియె కాదు. తా నాడి తనయనుపత్నినిఁ బద్మావతినిఁ గూడ నృత్యముఁ జేయించి శ్రీకృష్ణు నేకాగ్రచిత్తముగ ననుభవించి సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొనినాఁడు. ఈకావ్యమునుఁ బాటయు సాహిత్యరచనాచాతురీమాధుర్యమును జవిచూచి యందలి 'శృంగారవివేకతత్వము'ను భక్తిమానసమునఁ దెలిసి తద్భావప్రకటన కాలవాలమగు నాట్యము నొనర్చుటయు సులభము కాకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నిప్పటి పెక్కుసంగీతవేత్తలు, కవులు, భక్తులు, "గీతగోవిందకావ్యము" నంటకున్నారు. ఇది శోచనీయము. ఈమహాకావ్యము పూర్వమునుండియుఁ (౧౧ వ శతాబ్దము) పెక్కువ్యాఖ్యానములకు లోనై భారత భూవలయమునుఁ జుట్టివైచి సామ్రాజ్యముఁ జేసినసంగతి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనిన మన మీగ్రంథము నించుకస్థూలముగ నైనఁ దెలిసికొనఁ బ్రయత్నింతుము.

తనగ్రంథము 'గీతగోవిందకావ్య' మని జయదేవకవిరాజు పేర్కొని యెను. కాని యందలి గేయములయొక్క రసప్రాబల్యముచేఁ గాఁబోలు మనముఁ జయదేవకవి 'అష్టపదు'లనియే చెప్పుకొందుము. శ్లోకములు మున్నగునవి యు ఛందోబద్ధములై యందుచే లయానుగుణ్యములై యుండినను నాట్యయోగ్యములై 'గాంధర్వకళావిలాసకౌశల'మున నొప్పి యుండిన వగుట నీగేయములకు వానిలో నగ్రస్థాన మొసఁగఁబడు టచే 'అష్టపదు'లను నామము ప్రసిద్ధముగ నుండుటకుఁ గారణ మగు చుంట గ్రహింపనగును. ముఖ్య మగు సంగతి భారతావనిలోఁ బూర్వపు సంగీతకళ నారయుట కష్టపదులు లక్ష్యదృశ్యములై తనరారుచున్నవి. ౧౧ వ శతాబ్దమునందలి సంగీతము నారయుట కివియే లక్ష్యమున నాధా రము లగుచున్నవి. ఈగేయము లెనిమిదిచరణములచొప్పున నుండుట వలనను, అష్టపదు లనఁ బరఁగు ననుట విదితము.

జయదేవుని నివాసము:—జయదేవకవి లక్ష్మణసేనమహారాజు కాలమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది. డాక్టరు బహులర్ లక్ష్మణసేనుఁడు క్రీ. శ. 1116 ప్రాంతమువాఁ డని యెంచెను. రాజేంద్రలాలమిత్ర వల్లాల సేనుని కుమారుఁడు లక్ష్మణసేనుఁడు బంగాళమును క్రీ. శ. 1106 మొదలు 1136 వఱకును బరిపాలించినట్లు తెలిపినాఁడు. జయదేవకవి యాకాలమున (1106-1136 క్రీ. శ) నుండినట్లు తెల్లము. ఈయన నివాసగ్రామము బిందుబిల్వము.* ఇయ్యది పూరీకి సమీపమున నున్నది ఇప్పుడు ఒరిస్సారాష్ట్రమునఁ జేరినది. కొందఱు జయదేవుఁడు బంగాళా దేశమువాఁ డనునది సరికాదు. ఒరిస్సాదేశముననే యితఁడుండె ననవల యును. ఈయనతండ్రి భోజదేవుఁడు. తల్లి రామాంబ.

పద్మావతీపరిణయము:—అయూరనే భక్తుఁడు దేవశర్మ యను విప్రోత్తముఁ డుండెను. ఆయన భక్తవరప్రసాదు, శ్రీజగన్నాథుఁ గొల్చి పద్మావతిని గాంచెను. దినదినప్రవర్ధమాన యై బాలిక నిండుజవ్వనపు సొంపునఁ దులఁదూఁగుచుండు నొక్కనాఁ డామెతండ్రి శ్రీజగన్నాథున కే

* కెందుబిల్వ మనియు, తిందుబిల్వ మనియుఁ గొన్నిచోటులఁ జూచెదము.

యూపెను పాణిగ్రహణ మొనర్చుటకుఁ దలఁచియుండ నాదేవుఁడు జయదేవుని కామె నొసఁగుట తనకు సమ్మత మని చెప్పుట గ్రహించి యట్లా బిడ్డను జయదేవు నొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్ళెను. జయదేవుఁడు తనకుఁ బెండ్లియందు విరక్తి కల దని చెప్పి వారించెను గాని దేవశర్మ భగవంతుని యాజ్ఞ యవిలంఘనీయ మని యెంచి యాకొమార్తె నచ్చట విడిచి వెడలెను. కొంతకాలమువఱకుఁ బద్మావతి జయదేవునకుఁ బరిచర్యఁ జేయుచు నచటనేయుండి తుదకుఁ బరిణయ మాడి కృతకృత్య యాయెను. ఈపెపాణిగ్రహణ మీయన యచలభక్తిప్రపత్తులకు దోహద మొనర్చుచుండెను. కాని, జడము నశ్వరము నగు సంసారమగ్నతకుఁ దోవ కాకుండెను. వీరిరువు రన్యోన్యానువర్తులై భక్తిప్రభావనిమగ్నులై గీతగోవిందకావ్యమునుఁ బాడి, యాఁడి, యానర్తకు లై, కవు లై, భక్తు లై, వాగ్గేయులై, మనిరి.

అష్టపదుల ప్రభావము:—జయదేవకవిరాజు భగవంతుని వలగొని సమాసనమున నేకాగ్రత నొంది శ్రీమన్నారాయణుఁ డగు శ్రీకృష్ణుని సాక్షాత్కరించుకొని నప్పు డెల్ల తనహృదయదీర్ఘికయం దూరుచున్న జీవపరమేశ్వరసంబంధపుటూటలను రసవంత మగువాక్యానుసరణమునఁ జెప్పి "గీతగోవిందకావ్యము" అని నామ మిడెను. గోవిందునిఁ గీర్తించి గానము సేయుట నిందుఁ జూతుము. ఈయనకృతి ప్రతివారిమానసము నావిధముననే ప్రఫుల్లత నొందించి శ్రీకృష్ణుని కట్టెదుటఁ దాండవింపఁ జేయుచుండె ననుటకుఁ బెక్కుసంగతులు యథార్థముగ జరిగినవి, చంద్రదత్తకృతము "భక్తమాల" గ్రంథమునఁ జూతుము. ఇందుచే నీ యష్టపదులు భారతభూమియం దమితాదరణ నొందె ననవచ్చును. ఈసంగతులు కొలఁదిగ నిటఁజెప్పుట యప్రస్తుతము కాదు.

ఒకరా జష్టపదులను బోలు కొన్నిగేయములు విరచించి జయదేవుని వానిఁ బాడుటకుఁ గోరఁగా నందుల కాయన సమ్మతింపలేదు. రాజు కుపితుఁ డాయెను గాని వీ రుభయులుఁ దమతమ గ్రంథములను శ్రీజగన్నాథునిచెంత నుంచి యాదేవునిచే నంగీకరింపఁబడు గ్రంథము నాదరించుట కంగీకరించిరి. అట్లు వారు తమ గ్రంథములను శ్రీజగన్నాథునిచెంత

నుంచి వెడలిరి. మఱునాఁడు చూచునప్పటికి జయదేవుని "గీతగోవింద" మాదేవునిమస్తకమున నుండెను. రాజుగారును శ్రీజయదేవునిఁ గరము మెచ్చుకొని యాదరించి గీతగోవిందమును మిన్నగ నెంచెను.

౧౧ వ యష్టపది "రతిసుఖసారే" అనుగేయము నొకసాలెపడుచు విలీనమానసమున నొకబిచ్చగానినుండి నేర్చి పాడుకొనుచుఁ దనచేతి మగ్గమును సాగించుచుండఁ బింఛధరుఁడును, నీలనిభగాత్రుఁడు నాశ్రితసులభుఁడు నగు శ్రీకృష్ణుఁడు తనకట్టెదుట నాపాటకు నృత్యము సేయుచుండఁ గన్నులారఁ గాంచెను. ౧౯ వ యష్టపది ఏడవచరణము జయదేవుఁడు "స్మరగరళఖండనం మమశిరసి మండనం దేహి పదపల్లవ ముదారం" అని పాడునంత జ్ఞప్తికలవాఁడై రాధచరణములు శ్రీకృష్ణుఁడు తన మస్తకమునఁ దాల్చుట కడఁగుట యసమంజసము నపచారము నని యెంచియిఁకవ్రాయుట మానివైచి గ్రంథమును బద్మావతి కిచ్చి యభ్యంగన మొనర్చుకొనుచుండెను. ఇంతలో శ్రీభగవానుఁడు జయదేవకవివేషమున నరుదెంచి యాగేయము నట్లే పూర్తిచేసి వెడలెను. శ్రీజయదేవుఁడు తనగ్రంథమునందలి గేయము పూర్తియగుటఁ జూచి జరిగినది పద్మావతివలనఁ దెలిసి తనభార్యయొక్క భగవద్దర్శనాదృష్టమునకు మెచ్చుకొని తనయభాగ్యతకుఁ జింతించెను. ఇందుచే నీయష్టపదియందు మాత్రము "జయతిపద్మావతీరమణ జయదేవకవి భారతీభణిత మతిశాతమ్" అనుపాఠాంతరము కలదు.

నాయకుఁడు కృష్ణుఁడు:— శ్రీజయదేవకవి రాధాకృష్ణులను దన కావ్యమునకు నాయికానాయకులుగఁ గ్రహించెను. శ్రీకృష్ణుని నిర్హేతుక కటాక్షము, స్వస్వామిత్వము, శేషత్వము, సౌశీల్యసౌలభ్యాదులు, కళ్యాణగుణైకత్వము, మున్నగు ధర్మములు నిరూపించి, యానందించి, కీర్తించి చెప్పుట యీయనగేయములందుఁ జూతుము. "పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ పూర్ణ మే వావశిష్యతే" అను శ్రుతివాక్యముచొప్పున (1) నంతర్యామిత్వ (2) పరమపద (3) వ్యూహ (4) అవతార (5) అర్చావతార స్వరూపములందు సౌలభ్యాదులకుఁ గరము నాశ్రయ మగు దశావతారములందు మిన్నగ నెంచఁబడు శ్రీకృష్ణునియెడ మగ్నమనస్కుఁడై జయ

దేవకవి యట్లు శ్రీకృష్ణుని నాయకునిగఁ దనకావ్యమునఁ బాడినాఁడు. తక్కినయవతారములందుకన్న సులభత్వమును బ్రకటించుచు గోగోపకు లను బ్రజలకుఁ దననారాయణపరత్వమును జాటుచు, నాడి, పాడి, తిరు గునప్పటి వాత్సల్యమును దెలిసియు, గురుఁడై, యాచార్యుఁడై, శ్రీభగ వద్గీతను బోధించుట నెఱింగియుఁ బ్రతిభక్తుఁడు-కవి-ఆళ్వారు శ్రీకృష్ణు నిఁ బ్రేమించి యుగ్గడించి పాడుచుండిరి.

ఈకావ్యము భక్తిప్రతిపాదితము:— ఈగీతగోవిందకావ్యమున శ్రీ జయదేవకవి రాధాకృష్ణులయన్యోన్యప్రేమ-భక్తి-ప్రపత్తుల-ననుభవో పేతముగఁ బాడినాఁడు. రాధామాధవులప్రేమ జీవేశ్వరులసంబంధమును జాటుచున్నది. ఈసంబంధము తొమ్మిదివిధములుగ శ్రీవైష్ణవులు చెప్పు దురు. శ్రుతులందునుఁ దెలియుచున్నది. ఇయ్యవి యిట్లు చెప్పఁబడును.

(1) పితృపుత్రసంబంధము. (2) రక్ష్యరక్షకసంబంధము (3) ఆధారా ధేయసంబంధము (4) శరీరాత్మసంబంధము (5) జ్ఞాతృజ్ఞేయసంబంధము (6) భోక్తృభోగ్యసంబంధము (7) స్వస్వామిసంబంధము (8) భార్యా భర్తృసంబంధము (9) శేషశేషిసంబంధము.

ఈసంబంధములను భక్తకవులు విలీనమానసమున వర్ణించి చెప్పు ట, పాడుట, మనదేశమునందు మిక్కుటముగఁ జూచుచున్నాము. జయదేవకవి యిట్లు రాధామాధవుల శేషశేషిభావమునుఁ బ్రకటించుచు వీరిభార్యా భర్తృసంబంధము ననేకవిధముల విప్రలంభ, సంభోగశృంగారముల చొ ప్పునఁ గవనముఁ జేసి చెవికిఁ, జిత్తమునకు హాయిఁ గొలుపునట్లు పాడి కావ్య మొనర్చినాఁడు. ఈవిధమున నాయికానాయకులుగ జీవాత్మపర మాత్మలను నిరూపించుట భక్తులు, ప్రపన్నులు, ఆళ్వారాదులకాచార మే. శృంగారవాహిని ప్రపత్తియనుయమునాప్రవాహముఁ జేరుచున్నదియే. శోకాద్భుతభయానకాదినవరసములలో శృంగారము జీవేశ్వరుల పైసం బంధములనుఁ జాటుటకు బాగుగ నుపకరించుటఁ గవులు గ్రహించిరి. కటు తిక్తౌషధగుళికను మధురపదార్థముతోఁ జేర్చి భిషక్కులుదాని సేవింపఁజేయఁ జాలినట్లు భక్తకవులు భక్తిప్రపత్తులు సులభగ్రాహ్యమగుటకు శృంగారాది

రసములను వానికిఁబైపూఁత నొసర్చుట యీదేశమున నాచార మగుచుండెను. ఇట్లు శృంగారము బాహ్యమున నాంతరంగికమున, భక్తి నుప్పతిల్లఁజేయు కావ్యము లీదేశముననే కాక పరిశియా, అరేబియా, మున్నగు దేశములందును గందుము. జయదేవుని యష్టపది యిట్లుండుటఁ దెలియుదుము. అష్టపదులందలి శృంగారమునకు విలీనులై కేవలులై యనువర్తించుట కీకావ్యముఁ దాను జేయనట్లు జయదేవకవియే—

"యద్గాంధర్వకళాసు కౌశల మనుధ్యానం చ యద్వైష్ణవం
యచ్ఛృంగారవివేకతత్త్వరచనా కావ్యేషు లీలాయితమ్
తత్సర్వం జయదేవపండితకవేః కృష్ణైకతానాత్మనః
సానందాః పరిశోధయంతు సుధియః శ్రీగీతగోవిందతః"

అని హెచ్చరించినాఁడు. అంతియె కాని యష్టపదులు శృంగారవర్ణనలచొప్పునఁ దనరారుచున్న వనియెంచి యాయాశృంగారచేష్టలు, రసాకృతి, విస్పష్టము సేయుసంగతులు, సారాంశములు, కలాశాస్త్రము ననుసరించి ఉదాహరణములు- ఈచొప్పున వ్యాఖ్యానములు గావించుట కవిహృదయమునకు వ్యతిరేక మగుట తప్పదు. ఆయావర్ణనలు కావ్యకళాదృష్టితోఁ గాక కవి కేవలము భౌతికమగ్నతతో మానుషవిషయముగ వర్ణించినట్లు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట యొప్పగు. కాని జయదేవకవి శ్రీకృష్ణునియం దేకాగ్రత నొంది రాధామాధవులసంబంధమును విలీనమానసమున వర్ణించి తాను రాధవలె నగుట కుత్సాహుఁడై రసవంతముగ సరసరసాలంకారయుతముగఁ దనయష్టపదుల వర్ణించెను. బాహ్యమున గోచరించు శృంగారవిషయము మగు సంగతులు వ్యాఖ్యానముల నుదాహరించుచు నందలి తత్త్వము లేక కవి భావించినభక్తిని వ్యాఖ్యానకర్తలు వెల్లడించుట యావశ్యకము. జయదేవుని కావ్యమునఁ బెక్కురు వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అందు 'కుంభరాణ' కృతము కరమాదరణీయముగ నెంచఁబడుచున్నది. ఈయన సరసముగనే యనఁగా నాయాశృంగారవర్ణనలభౌతికవిషయములో లక్ష్యమున విపులపఱపకుండఁ దెలుపుటఁ దెలియుదుము కాని కొంత ఆయాశృంగారవర్ణనల నట్టే కేవలశృంగారశాస్త్రము చొప్పున జెప్పుట యువకులఁ బెడత్రోవను ద్రిప్పుటకు హేతు వగు

నందుము. కొన్ని ప్రయోగములం దుదాహరణముగ "ప్రథమసమాగమ లజ్జితయా- పటుచాటుశతై రనుకూలం" అనుచోఁ బ్రథమసమాగమమం దుఁ బ్రియురాలిని స్వాధీనపఱచుకొనుటకు నుపాయములు—

"ప్రథమ మిహ హి దేయం పూగపుష్పాదికం స్యా
త్స్మృదుమధురవచోభి ర్విజయే తన్నిధానే
కరతల మథ గాత్రే భ్రామయన్ శశ్వ దస్యా
శ్చ్యుత ముదరకృష్ణే మంద మాశ్లిష్య దద్యాత్"

ఇట్లును

"కృతపరిరంభణచుంబనయా పరిరభ్యకృతాధరపానమ్"(౧. అష్ట)అనుచో "జఘనోపశ్లేష" మనునాలింగన మిటఁజెప్పుచు లక్షణ ముదాహరించుటయు"సమోష్ఠ"మను చుంబనము; "లాలాటిక"చుంబనములుఁ గూడఁ జెప్పి వానిలక్షణములుఁ గూడ నుదాహరించుటయు నిట్లు వ్యాఖ్యానములుసేయుట పాండిత్యప్రకటనము నిరూపించునుగాని యన్యముకాదు. అట్లు బాహ్యశృంగారవిషయములను జెప్పినను గవియొక్క నిజభావము, ఆంతరంగికానుభవముఁ గూడ నం దుండే తెలిపిన వీరివ్యాఖ్యానములు ఘనములుకాకపోవు. ఇ ష్టపదు లందలి శృంగారముయొక్క నిజతత్త్వమును దెలియుట యావశ్యక మగుటయేకాక కవిభావ మదియే కావున నీవిధము నారయుటకు వలయువ్యాఖ్యానాదులు నాకు లభ్యములుకాకపోయినను నాతెలియవచ్చిన క్లుప్తముగ నిట్లుఁ దెలుపుట కుత్సహింతును.

జీవేశ్వరుల భార్యాభర్తృసంబంధము:—జీవేశ్వరుల నవవిధ సంబంధములలో జయదేవకవి భార్యాభర్తృసంబంధమును విశదీకరించినట్లు తెలిపితిమి. ఇయ్యది యాయన స్వానుభవోపేతముగఁ గూడ దెలిపినట్లు గ్రహియింతుము. తాను భర్తృడు. భర్తృడు పరమేశ్వరుని ప్రేమించుటలో భార్యవలె స్వయత్న స్వశక్తులను వదలుకొని యట్లు కైంకర్యము చేయుచుండవలె ననుట. అట్లు సంచరించుట విడిలము. సీతాపిరాట్టివలె స్వశక్తిని వదలుకొనుటయును, ద్రౌపదివలె లజ్జను పాటింపకపోవుటయుఁ బ్రపన్నుల లక్షణముగ శ్రీవైష్ణవు లెంచుదురు.

రాధ భగవంతు ననుభవించినవిధము జెప్పుకొనుచుఁ దాను నట్లు యగుట కుద్యుక్తుఁ డాయెను గావుననే జయదేవకవి రాధామాధవుల యీసంబంధమును గవనముచేసి వర్ణింపఁగలిగినాఁడు. భగవంతుని భార్యయై మనవలయు ననుకుతూహలము, ఆర్తి, ప్రపన్నులకుఁ గ్రొత్త కాదు. ఈవిషయమునే జయదేవుఁ డష్టపదులందు వర్ణించినాఁడు. "తిరుప్పావై" (ద్రవిడప్రబంధము) యాండాళ్ శ్రీరంగేశునిరాణియై యుం డుటకు శ్రీకృష్ణునికిని గోపికలకునుఁ గలయీసంబంధమును జ్ఞప్తికిఁ దె చ్చుకొని విలీనమానసమున నాసంబంధమునుఁ బాడి తుదకుఁ గృతకృత్య యాయెను. ఈమెపాటలు (పాశురములు) శ్రీవైష్ణవులకు నిత్య మను సంధనీయములై యున్నవి. ఇట్లే శ్రీజయదేవకృతులును దనరారుచు న్నవి. ఇట్లు భగవంతుని భర్తగనెంచి ప్రేమించి మించి తాము భార్యావేష ములుధరించినవారు పెక్కురుమనదేశమునఁ బదేపదేఁ గూడఁబడుచున్నారు.

కావ్యమునందలి రాధ చూతికలు:—జయదేవునిరాధ యింకను చే నాత్మగను నీపెచెలికత్తె యాచార్యుఁడు గనుఁ దెలియవచ్చును. ఆచార్యుని యావశ్యకత పురుషకారముకొఱకని వైష్ణవులమతము. జయదేవకవి జీవేశ్వరుల శేషశేషిభావమును వెలడించుచు వీరియుభయులసంబంధము శాశ్వతము స్వతస్సిద్ధము ననుసంగతి తొలుతనే తెలుపుటకు నందఁడు భయపడుబాలకృష్ణుని రాధ కొప్పగించె నని "మేఘై ర్మేదుర మమ్బరం వనభువ శ్శ్యామా స్తమాలద్రుమైః నక్తం భీరు రయం త్వ మేవ త దిమం రాధే!" ఇట్లు పాడినాఁడు. భగవంతు న్క్షణమును వీడలేనట్టి దుర్బలమానసము విడిచినందువలన దుఃఖము తిరిగి చేరవలెనను నార్తి, ఈర్ష్య, కోపము, ఆవేదనము, శిథిలావయవముతోఁ దొట్రుపాటు, మున్నగుపెక్కుభావములు భక్తులందుఁ జూతుము ఈభావములు శ్రీకృ ష్ణునియం దనురక్త యగురాధయందుఁ జూపుటకు విప్రలంభశృంగార మీజయదేవునకుఁ బెక్కుకాలము(౧౧ సర్గలవఱకు)ఉపకరించెను. శ్రీకృ ష్ణుఁడు తన్నుపరివేష్టించి కైంకర్యము సల్పు పెక్కునిత్యసూరులు మున్న గువారు గోపికాదులవలెఁ దనయొద్దనుండినను బ్రతిజీవుఁడు దన్నుఁ జేరు ట కాసించి వారి నభిముఖులుగఁ జేయుట కుపాయముల నిరూపించుచుఁ

పురుషకార. మొనర్చుట కీ కావ్యమునందలి దూతికలవంటి యాచార్యుల నియోగించి తనయభిమతము నెఱవేర్చుకొనుభగవత్సంకల్పమును నిర్హేతుకకటాక్షమును జయదేవుఁడు బాగుగఁ దెల్పినాఁడు. ఇందుచే "శ్రీజయదేవభణితవిభవద్విగుణీకృతభూషణే" యని యితఁడు చెప్పికొనినట్లు శృంగారరసమథనము మూలమున భక్తిప్రపత్తు లను వెన్నను దీసి భక్తుల కొసంగి యిట్లు రెండువిధము లగుకార్యములు తనకావ్యమున నెఱవేర్చుకొనినాఁడు. అందుచేఁ బ్రతివారు నీకావ్యమునకు విలీను లగుచున్నారు.

సర్గలు, అష్టపదులు:—ద్వాదశస్కంధములు గల శ్రీమద్భాగవతమువలె గీతగోవిందకావ్యము పండ్రెండుసర్గలు కలదై యిరువదినాలుగష్టపదులతో శోభిల్లుచున్నది. ఇందలి కవిత్వనైపుణ్యముఁ గూర్చి జయదేవకవియే యిట్లు చెప్పికొనినాఁడు.

"యది హరిస్మరణే సరసం మనో। యది విలాసకలాసు కుతూహలమ్।
మధురకోమలకాంతపదావలీం। శృణు తదా జయదేవసరస్వతీమ్।

ఈకావ్యము నవరసభూయిష్ఠమై వసంతవర్ణన, మన్మథహేళన, చంద్రదూషణ, ప్రకృతిభావన, యిత్యాదిధర్మములతో రసమునుజిల్కునట్లున్నది. పదిసర్గలవఱకు విప్రలంభశృంగారము వర్ణింపఁబడెను. తక్కిన రెండుసర్గలు సంభోగశృంగారమునుఁ జెప్పును. భగవంతునిఁ దలఁచినంతనే కట్టెదుటఁ గోచరింపఁ జేయునప్పటి యాంతరంగికానుభవప్రేమకన్న విప్రలంభశృంగారము చూపును (నట్లు త్వరలో సాక్షాత్కరింపమి) మనస్సు సంక్షోభముఁ జెందిచెంది, శిథిలావస్థ నొంది, భగవద్విరహము ననుభవించి యనుభవించి, తుదకు దివ్యమంగళవిగ్రహసందర్శనము నొందు నప్పటియానందము నవ్య మని యెంచి కాఁబోలు జయదేవుఁడట్లు పెద్దకాలము విప్రలంభశృంగారము చూపునఁ గావ్య మొనర్చెను.

అష్టపదులందలి శృంగారవివేకతత్త్వము:— ఆయాసర్గలకు శ్రీజయదేవకవి చెప్పినపేరు లనుభవవేద్యములుగను నాదరణీయములుగ నున్నవి. ఆయాయష్టపదులందును, మఱి ప్రతిపాదమునను నాయికాశృంగారాదివర్ణనలతత్త్వము నిరూపించుచుఁ బోవుట వేఱువ్యాఖ్యాన మొనర్చుటయె కాక యందులకుఁ దగినపెద్దల కావని వదలుచు, నాయికాసర్గలం

దలి రాధామాధవులప్రేమ-భక్తి-శేషత్వము నెట్లు కనుఁగొనుదుమో నాతెలియువిధమున సూచింతును.

ప్రథమసర్గ:— పేరు-సామోదదామోదరము. ఇందు నాలు గష్టపదులు కలవు. విప్రలంభశృంగారము వర్ణింపఁబడెను. నాయికప్రౌఢ-ఇందలి (1) వ యష్టపదియందు భగవంతుని సౌలభ్యాదులు ప్రకటించు దశావతారవర్ణనము మంగళాశాసనపూర్వకముగఁ జేయఁబడెను. (2) వ యష్టపది "లలితలవంగ" యనునది- శ్రీకృష్ణుని స్వరూపగుణవిభూతుల నిరూపించుచు మంగళాశాసనపూర్వకముగ నున్నది. ఇందలినాయకుఁడు ధీరలలితుఁడు. (3) వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని వాత్సల్యము ధ్వనించునట్లు జీవునియెడ నాయనకుఁ గలప్రేమఁ జెప్పున సల్పువిహారములు వర్ణించి రాధను నట్టి శ్రీకృష్ణునిఁ జేరు మని ప్రోత్సహించు చెలికత్తె వచనముల చెప్పున నాచార్యపురుషకార ముగ్గడింపఁబడెను. ఇందలి నాయకుఁడు దక్షిణుఁడు. (4) వ యష్టపదియందు ముగ్ధప్రియురాండ్రతో విలసితుఁడై యుండు శ్రీకృష్ణుని వర్ణించి నాయికయందీర్ష్య జనింపఁ జేయు చెలియవాక్కులు చెప్పఁబడెను, ఇట నాయకుఁడు శఠుఁడు, ధృష్టుఁడు, అనుకూలుఁడు. నాయిక లభిసారికలు.

ద్వితీయసర్గపేరక్లేశకేశవము. రాధయనుభవించుస్మరణరూపమిందువర్ణింపఁబడెను. ఐదవయష్టపది శ్రీకృష్ణుఁడు వేణుగాన మొనర్చుచు నితరస్త్రీల ననురక్తలుగఁ జేసికొనుటను రాధ చూచియు నతనిని మనమున వీడలేకుంకుట దెలుపును. ఈ నాయిక యుత్కంఠిత. ఆఱవ యష్టపది శ్రీకృష్ణుని యెడఁబాటు వలనఁ దనకుఁగలిగిన తాపార్తిని రాధ దూతికతో వెల్లడించును. ఈయవస్థలో భగవంతుని యాగమనమున కాసించి యాసించి యాతనివిలాసచేష్టలను దలపోసి శిథిలమానసమున భక్తుఁ డుండు నని తెలుపుట గ్రహింతుము. ఇందలి నాయికయు నుత్కంఠితయే.

తృతీయసర్గముపేరు ముగ్ధమధుసూదనము. ఇందు శ్రీకృష్ణుఁడు "భక్తపరాధీనః" అనున ట్లాయన జీవాత్మానువర్తిత్వము విశదీకరించుట కందుము. ఇ ట్లేడవయష్టపది శ్రీకృష్ణుని యనుతాపముఁ దెలుపును. తన

సౌలభ్యాదులఁ బ్రకటించుచు రాధను (జీవుని) వెదకుచు ననువర్తుఁడై యుండునట్టియవతారవిశేషమును గూడ నిందుఁ దెలియనగును. నాయకుఁడు ధీరలలితుఁడు.

చతుర్థసర్గముపేరు స్నిగ్ధమధుసూదనము. ఇందు రెండష్టపదులు కలవు. చేతనులవిషయమై నిర్హేతుకకృపారతుండగు శ్రీకృష్ణునితో రాధయొక్క పారతంత్ర్యమును దెలుపుచుఁ బురుషకారమునల్పు నాచార్య (దూతిక) వచనము లీసర్గయందు వర్ణింపఁబడెను. 8 వ యష్టపదియందు భగవంతుని క్షేమ మారయుచు రాధ యున్మాదినివలె నొకప్పుడు నవ్వుచు నొకప్పుడు దుఃఖించుచు నిట్లు పరిపరివిధముల ధ్యానించుటను శ్రీకృష్ణునితో దూతిక తెల్పుచున్నది. ఇట నాయిక విరహోత్కంఠిత. తొమ్మిదవయష్టపది రాధజడయై శరీరావస్థఁ దెలియక ప్రకృతిని విసర్జించి సమాధి నొంది యుండు వ్యాధ్యవస్థను దూతిక శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పుట వర్ణించునది. ఇందలి నాయకుఁడు దక్షిణుఁడు, నాయిక యుత్కంఠిత.

పంచమసర్గపేరు సాకాంక్షపుండరీకము. ఇందు శ్రీకృష్ణుని యాజ్ఞ చొప్పున రాధకడకు దూతిక యరుగుదెంచి శ్రీభగవానుని యభిమతము రాధ (జీవుఁడు) తన్నుఁ జేరవలయు నను కాంక్ష......యీసంగతులు రాధతోఁ జెప్పుట వర్ణింపఁ బడెను. ఇందు రెండష్టపదులు కలవు. పదియవయష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు రాధకై పరితపించుటయు వెదకుటయు మున్నగు నాతనిచేష్టలు రాధతో దూతిక చెప్పుట కలదు. ఇందలి నాయిక యభిసారిక. ౧౧ వ యష్టపదిలో ముముక్షువులగు చేతనులు భగవంతునిఁ జేరుటలోఁ గాలవిలంబమును జేయక యట్టిభక్తులు తమత్వరనుఁ బురస్కరించుకొనుదు రనునది తెలుపుటకు దూతిక రాధను వేగముగ యమునానదీతీరమునఁ బొదరింటియందుఁ గాచి యుండు శ్రీకృష్ణునిఁ జేరుమని హెచ్చరించుచున్నది.

షష్ఠసర్గముపేరు దృష్టవైకుంఠము. ఇందు (జీవుఁడు) రాధ శిథిలావయవములు కలిగి యశక్తితో నత్యంతపారతంత్ర్యమున నుండు నవస్థను వెల్లడించుచు దూతిక శ్రీకృష్ణునితో రాధయొక్క యనురాగము నశక్తిచే నెట్లు కదలలేకపోవునది చెప్పుటకలదు. ఇందలి ౧౨ వ యష్టపది రా

థయొక్క శిథిలావస్థను దెలుపుచు, నాపై తానే శ్రీకృష్ణుఁడ నను నవినాభావము ననుభవించుట, లజ్జపడుట, యేడ్చుట, యిట్టిభావములఁ దెలుపును. ఇందలి నాయకుఁడు శఠుఁడు-నాయిక వాసకసజ్జిక.

సప్తమసర్గపేరు నాగరనారాయణము. ఆచార్యుఁడు భగవత్పాదారవిందచింతనామృతమునుఁ గ్రోలునట్టి ప్రపన్నులతో భగవద్గుణానుభవము లేక మనుట దుర్ఘటము, నింద్యము, నని తెల్పుచు, నితరాళ్వారులు భక్తులు వీరివై భవము నానందము, లీనత్వమును, కైంకర్యము నిత్యాదులు భగవంతుఁడును వీరిచే సకర్యల నొందుచుండు నప్పటి యాయన పరాధీనత్వము (అర్చకపరాధీనః) అనుట జ్ఞాపకము మున్నగు సంగతులు జయదేవుఁడు లలితరీతి వర్ణించెను. ఇందు నాలు గష్టపదులు కలవు. ౧౩ వ యష్టపదిలో జీవుని యనన్యశరణత్వము వెల్లడించుటకై రాధ తనపరాధీనావస్థలో నెవరు శరణ్య మని విలపించుట వర్ణింపఁబడెను. పదునాల్గవయష్టపదిలోఁ దదితరభక్తులు శ్రీకృష్ణునితో నానందించిన విధము రాధ "కాఽపి మధురిపుణా-విలసతి యువతి రత్యధికగుణా" అని తెలుపుకొనుచు ధ్యానించుట వర్ణింపఁ బడెను. ౧౫ వ యష్టపదిలో అర్చకపరాధీనుఁ డగు భగవంతుని భక్తులు వివిధరీతుల స్వాతంత్ర్యముతో ననుభవించుభాగ్యము రాధ స్వాధీనభర్తృకతోఁ గూడి శ్రీకృష్ణుఁడనుభవించు విలాసమును వర్ణించుకొనుచున్నది. ౧౬ వ యష్టపదిలో భగవత్సాక్షాత్కారపూర్వక మగు ననుభవము గలవారి యానందము, మఱి యదిలేనివారి పరితాపము రాధ యనుభవించి వర్ణించుట కలదు. ౧౩,౧౪,౧౫, అష్టపదులందు నాయకుఁడు శఠుఁడు. నాయిక విప్రలబ్ధ. ౧౬ వ యష్టపదియందు ధూర్తుఁడు నాయకుఁడు, ఖండితనాయిక.

అష్టమసర్గపేరు విలక్షలక్ష్మీపతి. ఇందు భగవత్సాక్షాత్కారరూపము వర్ణింపఁబడెను. మఱియు భక్తుఁడు తనయిష్టముచొప్పున భగవంతుఁడు తనకు దృశ్యుఁడు కాక యాయన కను వగురూపమున సాక్షాత్కరించుట నంగీకరింపకపోవుట జయదేవకవి యెంచి మించి వర్ణించినాఁడు. భక్తు లిట్లు భగవంతునితో వాదాడుట యాచారముగఁ దోఁచును.

శ్రీ త్యాగరాజు-

"అడిగి సుఖము లెవ రనుభవించిరి రా - ఆదిమూలమా రామా ?
ఆశ్రయించి వర మడిగిన సీత - అడవికిఁ బో నాయె......
వాసిగ నారదమౌని వర మడుగ - వనితరూపుఁ డాయె
ఆశించి దూర్వాసుఁ డన్న మడుగ - అప్పుడె మంద మాయె"-

అని యెత్తి చెప్పినాఁడు. ఇట్టులే ౧౭ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని సాక్షాత్కారముఁ జేసికొనిన రాధ "యాహి మాధవ ! యాహి కేశవ! మా వద కైతవవాదమ్" అని నిష్ఠురోక్తు లాడు ఖండితయువతి విలాపము వర్ణింపఁబడెను. నవమసర్గము పేరు ముగ్ధముకుందము. కాని భక్తుఁడు భగవత్సాలభ్యము నానందింపక యప్పుడెల్ల నిష్ఠురోక్తులు వలుకుట కన్న యారాధన నానందించుట యుక్త మని తెలిసి తన తప్పిదమునకు చింతించి కలహాంతరితయై పరితపించు రాధను గూర్చి చెలికత్తియ ''మాకురు మానిని ! మానమయే'' అని చెప్పుట యిందు వర్ణించినాఁడు. ౧౮ వ యష్టపది యీసంగతులు వర్ణించును.

దశమసర్గము పేరు చతురచతుర్భుజము. ఆర్తత్రాణపరాయణుఁ డగు శ్రీకృష్ణుఁ డార్తు లగు భక్తులను రక్షించుటలోఁ దన కించిదుదాసీనతకు సహింపమియును వారిని బుజ్జగించుటయును నట్టివారు తనశిరోభూషణములుగఁ జెప్పుటయు జయదేవకవి యిందు వర్ణించినాఁడు. ౧౯ వ యష్టపదిలో రాధతో శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పువాక్యములు వర్ణింపఁబడెను. ఇందు "స్మరగరళఖండనం - మమశిరసి మండనం దేహి పదపల్లవ ముదారం" అని చెప్పుట భక్తులయెడ శ్రీకృష్ణునికిఁ గలపరాధీనత, గౌరవము, వారియందలి యుత్కృష్టతను దెలుపుట కిది గ్రహింతుము.

ఏకాదశసర్గము పేరు సానందదామోదరము. భగవత్సాక్షాత్కారము నొందిన భక్తు లందఱకుఁ దగినట్లుగ నుండుటకు, మఱి కైంకర్యము చేయుటకు, సంసిద్ధు లగుటయును, నట్లు భగవంతుఁడు వేంచేసి యుండు తావున కరుదెంచుటయు, దివ్యమంగళ విగ్రహ సందర్శ నానంద పరవశమున మైమఱచి యుంటయు, నిట్టిసంగతులు జయదేవకవి స్వానుభవోపేతముగ వర్ణించినాఁడు. ౨౦ వ యష్టపదియందు శ్రీకృష్ణుని యారాధించుటకు కైంకర్యము సేయుటకుఁ దగినవేషము నలంకరించుకొని

యనుసరించునదిగ రాధను చెలికత్తె "మధుమదనం అనుగత మనుసర రాధే" అని హెచ్చరించుచున్నది. ౨౧ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుని చెంతఁ జేరిన రాధ నాయకునకుఁ గైంకర్యము సల్పి యిష్టార్థసిద్ధి నొందుటకుఁ జెలికత్తె ప్రోత్సహించును. ౨౨ వ యష్టపదిలో దివ్యమంగళవిగ్రహాసేవి తానంద్ధము సంధాపలనఁ గలుగు తన్మయత్వమును రాధ పొందెనని "సా దదర్శ గురుహర్షవశం వద వదన మనంగనివాసమ్" అని చెప్పఁబడెను. ౧౮ మొదలు ౨౨ వ యష్టపదివఱకు నాయకుఁ డనుకూలుఁడు. నాయిక ప్రౌఢ. ద్వాదశసర్గము పేరు సుప్రీతపీతాంబరము. అట్లు దివ్యమంగళవిగ్రహము ననుభవించు భక్తులతో శ్రీకృష్ణుఁడు "క్షణ మధునా నారాయణం అనుగత మనుసర రాధే "అను నాదేశము చాటఁబడెను. ౨౩ వ యష్టపదిలో శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు రాధతోఁ బలుకుట కలదు. 24 వ యష్టపదిలోఁ బరమాత్మ ననుభవించినరాధ (జీవుని) కైంకర్యప్రియత్వము రాధ వాక్కులచే జయదేవకవి వర్ణించినాఁడు. ఇందలి నాయకుఁడనుకూలుఁడు-నాయిక స్వాధీనభర్తృక.

అష్టపదులందలి సంగీతము:—ఇంతదనుక జయదేవకవి శృంగార వివేకతత్త్వరచనాచాతురిని జూచితిమి. ఇఁక నుగాంధర్వకళాసుకౌశలమును జూతము. ఇతని యష్టపదులే పురాతనసంగీతము నారయుటకు వలయు నాధారములుగ నున్నవి. క్రీ. వె. 1106-1130 కాలమున రచింపఁబడిన యీగేయములు జయదేవకవి యేర్పఱచిన రాగములచొప్పునఁ బాడఁబడుట లేదు. గురుపరంపరనుండి చేర్చునప్పటి గేయములు లా యా కాలము ప్రాంతము, శక్తి ననుసరించుట విదిత మగుటచే నీయష్టపదు లెనిమిది శతాబ్దములకాలమునుండి యనేకదేశముల యాచారముల చొప్పునఁ బాడఁబడుచు మార్పుఁ జెందియుంట యాశ్చర్యము కాదు. అనేక వ్యాఖ్యానములకు లోనై యుండుటయుఁ బెక్కువిధములగు రాగములచొప్పునఁ బాడఁబడుటకుఁ గారణము కాకపోదు. కుంభరాణాకృత మగు 'రసికప్రియ' యను వ్యాఖ్యానమందలి రాగములు కర్ణాటగాయకుల కాదరణీయములుగ నున్నవి. ఈరాగములతో నష్టపదు లిట్లున్నవి:—

అష్టపదుల రాగములు, తాళముల-పట్టికము.

సర్గలు.	అష్టపది సంఖ్య.	జయదేవకవి మతము.		వ్యాఖ్యానకర్త మతము.		కర్ణాటకగాయకులమతము.	
		రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.
1 వ సర్గ	1	మాళవ	రూపక	మాళవగౌడ	రూపకం	సౌరాష్ట్రం	ఆది
	2	ఘూర్జరీ	నిస్సారు	భైరవి	త్రిపుట	భైరవి	త్రిపుట
	3	వసంత	యతి	వసంత	ఆది	వసంత	ఆది
	4	రామక్రియ	యతి	రామక్రియ	యతి	కామవర్ధని	ఆది
2 వ సర్గ	5	ఘూర్జరీ	యతి	ధన్యాసి	ఆది	తోడి	చాపు
	6	మాళవగౌడ	ఏక	గుణక్రియ	ఏక	కాంభోజి	త్రిపుట
3 వ సర్గ	7	ఘూర్జరీ	యతి	భూపాల	ఆది	బహుళి	చాపు
4 వ సర్గ	8	కర్ణాట	ఏక	కానడ లేక సౌరాష్ట్ర	ఏక	కన్నడ	ఆది
	9	దేశాఖ్య	ఏక	దేశాక్షరి	ఏక	బిలహరి	ఆది
5 వ సర్గ	10	దేశవరాళి	రూపక	దేశాక్షి	రూపక	ఆనందభైరవి	ఆది
	11	ఘూర్జరీ	ఏక	పాడి లేక ఘూర్జరీ	ఏక	కేదారగౌళ	ఆది
6 వ సర్గ	12	గుణకరీ	రూపక	గుండక్రియ	రూపక	శంకరాభరణం	త్రిపుట

అష్టపదుల రాగములు తాళముల-పథకము.

సర్గలు.	అష్టపది సంఖ్య.	జయదేవకవి మతము.		వ్యాఖ్యానకర్త మతము.		కర్ణాటకగాయకులమతము.	
		రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము.	రాగము.	తాళము
7 వ సర్గ	13	మాళవ	యతి	అహిరి	ఝంపె	అహిరి	ఝంపె
	14	వసంత	,,	వసంత లేక సారంగ	యతి	సారంగ	త్రిపుట
	15	ఘూర్జరీ	ఏక	సావేరి లేక ఘూర్జరీ	ఏక లేక చాపు	సావేరి	చాపు
	16	దేశవరాళి	రూపక	పున్నాగవరాళి	ఆది	పున్నాగవరాళి	ఆది
8 వ సర్గ	17	భైరవీ	యతి	భైరవి	ఆది	అరభి	ఆది
9 వ సర్గ	18	ఘూర్జరీ	,,	రామకలి	ఆది	యదుకులకాంభోజి	త్రిపుట
10వ సర్గ	19	దేశవరాళి	అష్ట	ముఖారి	ఝంపె	ముఖారి	ఝంపె
11వ సర్గ	20	వసంత	యతి	కళ్యాణి	చాపు	కళ్యాణి	ఆది
	21	వరాళి	రూపక	ఘంటా	ఝంపె	ఘంటా	ఝంపె
	22	,,	యతి	మధ్యమావతి లేక మాళవి	ఆది	మధ్యమావతి	ఆది
12వ సర్గ	23	విభాస	ఏక	నాదనామక్రియ	ఆది	నాదనామక్రియ	ఆది
	24	రామక్రియ	యతి	మంగళకైశికి	చాపు	మంగళకైశికి	చాపు

జయదేవకవి ఘూర్జరీరాగము నా అష్టపదులం దుపయోగించెను. ఈరాగముతోఁ గలసి భైరవి, ధన్యాసి, భూపాల, పాడి, సావేరి, రామకలీ రాగములతోఁ జేర్చి వ్యాఖ్యానకర్తలు చెప్పిరి. వీనినే భైరవి, తోడి, బహుళి, కేదారగౌళ, సావేరి, యదుకులకాంభోజిరాగముల చొప్పునఁ గర్ణాటగాయకులు పాడుచున్నారు. ఒక్క రాగమునఁ గల యష్టపదు లిట్లు కాలానుసరణముగ మార్చుట గమనీయము. దేశకాల తత్వము ననుసరించుట సంగీతమునకు ముఖ్య సుగుణమున్నది. భావానుగుణ్యము రసము, రసానుగుణ్యము రాగము కావున భావము మారు కొలఁది రాగము మారుచుండుట నీదేశమునఁ జూతుము. ఇప్పటి ఘూర్జరి రాగము పదునేనవమేళకర్తజన్యమై సరిగమపదనిససనిదపమగరిస-ఇట్లారోహణావరోహణములు కలిగి యున్నది. పూర్వపు ఘూర్జరీరాగమున కిట వ్యత్యాసము కలిగినది.

2. వసంతరాగము 3, 14, 20 అష్టపదులందుఁ జూతుము. ఈ రాగమునకుఁ దుల్యముగ వీనియందు వసంత, సారంగ, కళ్యాణి, రాగములు చేర్చి పాడుచున్నారు.

3. మాళవరాగము 1,13, అష్టపదు లందుఁ జూతుము. వీనియం దిప్పుడు వరుసగ సౌరాష్ట్రము, అహిరిరాగములు చూతుము.

4. రామక్రియ, 4, 24 అష్టపదులందు కలదు. ఈరాగమునకు మారుగ కామవర్ధని, మంగళకౌశికిరాగము లిప్పుడు వాడఁబడుచున్నవి.

5. వరాళిరాగము 21,22 అష్టపదులందుఁ జెప్పఁబడెను. ఇందులకు భిన్నముగ నిప్పుడు ఘంటా,మధ్యమావతి రాగములతో వీనినిఁ బాడుచున్నారు.

6. దేశవరాళిరాగము 10,16,19 అష్టపదులందు కలదు. ఇప్పుడు వీనియందు వరుసగా ఆనందభైరవి, పున్నాగు, వరాళి, ముఖారిరాగములు చేర్పఁబడెను.

7. 6 వ యష్టపదియందలి మాళవగౌడ, కాంభోజిగను, ఎనిమిదవయష్టపదియందలి కర్ణాటరాగము కన్నడగను 9 వ యష్టపదియందలి దేశాఖ్యరాగము బిలహరిగను 12 వ యష్టపదియందలి గుణకరీరాగము

శంకరాభరణముగను 17 వ యష్టపదియందలి భైరవిరాగము, అరభి లేక మోహనరాగముగను మార్చి భిన్నరాగములతోఁ బాడుచున్నారు. 23 వ యష్టపదియందలి విభాసరాగమునకు మాఱుగ నాదనామక్రియ రాగము చేర్పఁబడెను.

ఇఁక యతి, రూపకము, ఏకతాళములకు మాఱుగ చాపు, చతురశ్ర, త్రిశ్ర, జాతులు గల త్రిపుట, ఝంపెతాళములుగను వెలయించి పాడుచున్నారు. నిస్సారుతాళముఁ త్రిపుటగను, అష్టతాళము ఝంపెతాళముగను మార్పఁబడెను.

అష్టపదులు నాట్యయోగ్యములు:—అష్టపదులు గానము సేయుటకు మాత్రముకాక ముఖ్యముగా నాట్యమునకొఱకు నిర్మితము లనుట చెల్లును. భావ ముప్పతిల్లుసమయమున విలీనమానసమున నృత్యము సల్పుచు హావభావములతో నాయికానాయకులరసముం బోషించుచు నీవిధమున జీవపరమేశ్వరసంబంధమును దెలిసి, యనుభవించి, యానందించుటకు మాత్రము జయదేవుఁడు వీని రచించెను. ఈతని గాంధర్వకళాసుకౌశలము ఈవిధ మగునాట్యము నుద్దేసించుచున్నది.

నాట్యము భరతశాస్త్ర మనఁబరఁగు. భావరాగతాళయుతము భరతము. ఇందలి మూఁడుభేదములు- నాట్యము, నృత్యము, నృత్తము లందుఁ గ్రమముగాఁ జేతనత్వము మెల్లమెల్లగ సన్నగిల నాట్యమునఁ గల భావరాగతాళవిశదీకరణము నృత్యమున రాగతాళాదికముగ మాఱి తుదకు నృత్తమునఁ దాళప్రకటన చేయ్పనఁ దన్మయత్వమునఁ దాండవమై యిట్లు పరిణామముఁ జెందుట భక్తులనటనయందుఁ దెల్లము. ఇట్లు చేతనత్వమును మార్చిమార్చి నిశ్చలత నొందించి తన్మయత్వము కలిగించి యానందపరవశత నొందుట నృత్యముయొక్క పరమావధి.

నాట్యప్రకటన కావ్యరసప్రకటనానుగుణ్యమై యుండుటధర్మము. ఆయా కావ్యభావముల నంగన్యాసకరన్యాసాదికముగఁ జెప్పుటే నృత్యమునొక్క రూపము. కావ్యము నుచ్చరింపక పోయినను నృత్యమున నాభావమే తెలుపుట భారతీయులసొమ్ము. ఇట్టి భరతశాస్త్రసమ్మతము లగునవే యష్టపదులు. అప్పుడే వానిరసము చిల్కును. జయదేవకవి

యీ వొవ్వనసే తానాడి, పాడి, తాండవించి, తన పద్మావతినిఁ గూడ నృత్యము సేయించి తన్మయుఁడై తరించెను. ఇట్టిరసము ననుభవించుటకు శక్తిచాలమింగాఁబోలుఁ బెక్కురు గాయకు లష్టపదుల నరయకున్నారు. ఇది శోచనీయము. ప్రతిసంగీతవిద్వాంసుఁడు నష్టపదు లందలి భక్తినెఁ జేఁగి నటించుట కర్తవ్యము కాకపోదు. స్త్రీలుఁ గూడఁ బూర్వమునుండియు నటించుచు రనున దీజయదేవునిరాణి పద్మావతి చరిత్రవలనం దెల్లము. నాట్యకళఁ బ్రతివారు నేర్చుటకు యోగ్య మగున దనియు నీకావ్యము నుండి గ్రహింతుము. ఇట్టివిద్య యగు నాట్యమును దిరుగ నుద్ధరించుటకుఁ బ్రతివారుఁ గోరఁబడుచున్నారు.

మఱియొకమనవి.

—కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు.—

సంశయముల నడుగుట తప్పుగాదు, ఎఱుఁగని విషయముల నడిగినఁ బెద్దలు (వేత్తలు) తెలియఁ జెప్పుట వారికృత్యము. పరిపూర్ణులు గానివారును వారికిఁ దెలిసిన విషయములను గోరకున్నను లోకమునకు వెల్లడించిన సహృదయులు గలరు. తెలిసియుఁ దెలియ దనువా రున్నారు. తెలియకున్నను దెలిసినట్లు నటించువారు నందందు వెలయుచున్నారు. చూపోపనివారు నోరులు నేర్చికొనిపోదు రనుకొనువారు నచ్చట నచ్చటఁ బరిపూర్ణ కోవిదులలో నున్నట్లు తొల్లిటినుండి వదంతులు గలవు. వదంతులే గాదు సత్యమును తెలియఁ గలము. నిజము నిలుకడమీఁదఁ దెలియఁ గలదు. కాని వదంతులను వానిలోని నిజానిజములను దెలిసికొనుటకుఁ బ్రపంచానుభవము ను విమర్శకజ్ఞానము ను, యుక్తియు ను దర్పము ననేకవిషయములకుఁ గావలసి యున్నది. యుక్తులకు దొరకని కింవదంతులు పండితులకు వానిపై విశ్వాసము లేకున్నను వాడుకలో నున్నవాని నెట్లు త్రోసి వేయవచ్చునా యని తటపటాయింపఁ దగిన వదంతులను బెక్కులు వినుచున్నారము. ఇది యిట్టిది, యిది సత్యము నని నిర్ధారణ చేయుటకుఁ గష్టముగా నున్నది. త్రోసివేసినఁ బ్రపంచమున

కేమి భంగము వాటిల్లునో యను వదంతులును గొన్నిగలవు. నిష్పక్షపాతులగు విద్వాంసులకు సత్యాసత్యముల గుర్తెఱుంగఁగల బుద్ధిమంతులకును, యుక్తులచే సిద్ధాంతపూర్వపక్షములఁ జేయఁ జాలిన పండితులకు విమర్శకతానైపుణి వాస్తవ మిది యని, యిది యవాస్తవ మని యూహించు కోవిదులకుఁ జనశ్రుతులలోని సత్యాసత్యములు తెలియక పోవు. సాధారణుల పయి నెట్టి యపనిందలు వచ్చిపడినను మన కంతగా నిబ్బంది యుండదు, గాని, పెద్దలు, పండితులు, కవులు, రాజులు, మహాప్రభులు- ఇట్టి వీరిమీఁదికి వచ్చిన నిందలను మన ముపేక్షించి యుండరాదు. అది యెంతవఱకు నిజము, నిజ మనుట కెట్టి గట్టి యాధార మున్నది; కా దనుట కేమి నిదర్శన మున్నది, యని నిర్ణయించి, లోకమున కావిషయ మిపుడు కా దనిన- పెద్దనష్టము వాటిల్లినను, ఇదివఱకున్న నిందయే చాలు నిఁక మీఁద నట్లు విశ్వసింపరా దని జనుల హృదయములలో దృఢముగ నాటుకొనున ట్లొనర్చుట పండితులవిధి. సాధారణులపై నైనను నిందలు మోపుట న్యాయమా, కావున, నిక్కమారసి యీ క్రింది వదంతులు వదంతులో నిక్కములో కనుఁగొని యీపరిషత్పత్రికాముఖమముననే లోకోపకార మొనర్పఁ నేను బ్రారంభించుచున్నాఁడను.

౧. నన్నయభట్టు-అథర్వణాచార్యుని భారతమువిషయమై చేసినాఁడనిన యకార్యము ౨ భీముని ఛందమును గోదావరిలోఁ గలుపుట.

౩. సారంగధరుఁ డెవ్వరు, చిత్రాంగివృత్త మెట్టిది. ఇది రాజమహేంద్రవరములో జరిగినదా.

౪. పోతరాజకవి దన్నుకొనుట శ్రీనాథుఁడు నవారి మెక్కి వెళ్లుట వారికిఁ గల బంధుత్వము.

౫. శ్రీనాథునిపైఁ గలసందేహములను నే నిదివఱకు గోరినవి.

౬. కృష్ణదేవరాయలు తిమ్మరుసు కుఁ గావించిన కృతఘ్నత.

౭. తిక్కనకు మంచము చాటునఁ బసుపుముద్దలతో నీళ్లు పెట్టి పోసికొ మ్మనుట. ౮. నన్నయభట్టేమియునాఁడు, నారాయణభట్టేల భారతమును బూర్తిచేయలేదు.

౯. ఇంకను నాకుఁ దెయని యిట్టివి.

ఆంధ్రజయము.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.—

శ్లో॥ నిధే స్సంజాయతే రత్నం నికషా ల్లభతే రుచిమ్
కవే స్సంజాయతే కావ్యం విమర్శా దశ్నుతే యశః॥

తిక్కనార్యుని విరాటపర్వమును గూర్చి మాయన్నగారు బ్రహ్మశ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు విపులముగా విమర్శించుచునే యున్నారు. అయినను శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య, ఎం. ఏ. గారు, ఆంధ్రభారతకవితా విమర్శమునఁ బ్రదర్శించిన సాహిత్యవిమర్శనసరణి ననుసరించి, తిక్కన కవీంద్రుని భారతాంధ్రీకరణమునందలి కొన్నిరంగములపై వినోదార్థము కొంచెము ముచ్చటింప నెంచితిని. సాహిత్యచర్చ వివేకానందసాధన మగుటచే నే నీవ్యాపారమును సాగింపఁ గుతూహలి నైతిని. కావున సహృదయు లగుసోదరు లాగ్రహావేశములకు లోనుగాక, శాంతభావముతో నావాదముల నాదరింపఁగోరుచున్నాను.

తిక్కయజ్వ విరాటపర్వమునఁ బాండవులు మాఱువేసములతో విరాటునికొలువునఁ జేరుసమయమునఁ గవ్వడి వడిపిడిన పేడిసడపులతోఁ దనకడకు వచ్చుటను గాంచి, యాపార్థివుఁ డప్పార్థుని నీ వెవ్వండ వని యడుగ నే బృహన్నల నామధేయుఁడ నాట్యకళాకోవిదుఁడ నిను సేవింప వచ్చినాఁడ నన నామత్స్యభూపాలుఁ డుత్తరయనుతనకూఁతు నాతనికడఁ జదివింపఁ దలంచి తనతనయఁ బిల్వఁబుచ్చెను.

ఇటుఁ దిక్కనకవివరుఁ డుత్తరను రాజసభాభవనమున నవతరింపఁ జేయుచుఁ జేసిన రాజకుమారీయౌవనవైభవవర్ణనమును గాంచినచోఁ బుంసన్నంధానమందిరమునఁ బ్రవేశించి, ప్రియునితో సరస మాడ నర్హ మగు కామినీశృంగారభావము పొడకట్టుచున్నది. కాని విద్యాభ్యాసము నకై పాఠశాలాసదనమునకుఁ బోయి యాచార్యునికడ విద్యలఁ బఠింప నభిలషించువిద్యార్థినికి నుండఁదగువినయాదిగుణసంపద స్ఫురింపదు.

తిక్కనార్యుఁడు నిజకావ్యరంగమున యువతీసౌందర్యసౌభాగ్యము నవతరింపఁ జేయుట కిదియే నాంది. ఇప్పట్టునఁ దిక్కన యొనర్చిన యుత్తరావయోవర్ణనము మృదుపదసుందర మగు ద్రాక్షాపాకమునఁ బడక, క్లిష్టపదబంధుర మగు నారికేళపాకమునఁ బడినది. మధుమాసమాకంద సుమసౌరభముచందమున సుందర మగు లేఁబ్రాయంపు సోయగము సొంపు, సుఖావగతి మగునట్లు కోమలపదవిన్యాసములతో సాగింపవలయును గాని, ప్రయాసబోధ్యము లగుశబ్దాడంబరములతో నడపింపరాదు. తిలకింపుఁ డాపద్యమును,

"సీ. అల్లఁదనంబున ననువు మైకొనఁ జూచు
నడపుకాంతికి వింతతోడవు గాఁగ
వెడ వెడ నూఁగారి వింతయై యేర్పడుఁ,
దారనివళులలో నారు నిగుడ
నిట్టలఁ ద్రోఁచుచు నెలవులుకలమేర,
లెల్లను జిగి యెక్కి యేర్పడంగఁ
దెలుపును నలుపును వెలయంగ మెఱుఁగెక్కు,
తారకంబులఁ గల్కితనముదోడరఁ
జరణములును నడుముఁ జన్నులుఁ గన్నులు
జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లు
చునికిఁ దెలుపుచుండ నుత్తర చనుదెంచె
నలరువిలుతుపువ్వుటమ్ముఁ బోలె."

ఈపద్యము పాఠకుల కనాయాసముగా బోధపడుట కను వగు పదములతో నడచుట లేదు. నైఘంటుకసాధ్య మగుశబ్దధ్వానముతో ధావన మొనర్చుచున్నది పరికింపుఁ డేమఁగు వారి పద్యంపు సొంపును.

ఉ. ఇంచుక ముద్దు లేనగవు నింకఁ గటాక్షవిలాససూక్తు ల
భ్యంచితలోలదృష్టియు నవారుణపల్లవమూఁడనాబు వి
త్రించు సలీలయానములు మేలుగ యౌవనలక్ష్మితోడ న
త్రించుమృగాక్షిచందము లతిప్రమదంబు ఘటింపఁ జాలవే.

ఈపద్యమునందలి పదలాలిత్యము తిక్కనవ్రాసిన పైపద్యమునం గాఁ రాదు. మఱియుఁ గవివరుఁ డుత్తరసౌందర్యమును బాదాదినేత్రాంతము వర్ణించియున్నాఁడు. ఇట్లు మానవస్త్రీలయౌవనసౌందర్యము నారోహణక్రమముగా వర్ణించుట ధార్మికమర్యాదావిరుద్ధము. ఇది దేవతావనితల వర్ణించునపుఁ డనుసరింపఁదగినమర్యాద. మానవాంగనల వర్ణించునపుడు శిరోజములనుండి పాదములవఱకు నవరోహక్రమముగా వర్ణింపవలయును. ఈధర్మమును మల్లినాథసూరి కుమారసంభవమున బార్వతీవయోవర్ణనసందర్భమునఁ దెలిపియున్నాఁడు కనుఁడు.

"దేవతానాం రూపం పాదాంగుష్ఠప్రభృతి వర్ణ్యతే మానుషాణాం కేశా దారభ్యేతి ధార్మికాః" తిక్కయజ్వ కుమారసంభవవర్ణిత మగు పార్వతీరూపవర్ణనము ననుకరించుచు నుత్తరరూపమును జిత్రించి నట్లు తోఁచెడిని. అందు "కామస్య పుష్పవ్యతిరిక్త మస్త్రం" అను భావమునే "అలరు విలుతు పువ్వుటమ్ముఁబోలె" అని నుడివెను.

ఈయుత్తరావయోవర్ణనము వ్యాసభారతమున లేనే లేదు. ఇది క్రొత్తగాఁ దిక్కనార్యునిచే సృజింపఁబడినది. అసలిట నీయువతీవయోవర్ణనప్రస్తావన యేమిటికు ?

పోనీ యీసోయగమును విజయునకు వినిపించి యింపొదవించు తలంపుతో వ్రాయఁబడిన దందుమా ! ఇది తిక్కనసోమయాజివచనము కాని కథాప్రస్తుతితో సంబంధించిన ప్రసంగము కాదు. ఇఁక బిల్హణీయమున—

"మోముఖిలంబు గన్నుఁగవ ముచ్చట మీఱఁగ వక్ష మంతయున్
గామిడిచన్నుదోయి కసుగాను సమస్తము మిన్న చూడఁగా
హేమము తత్తనూవిభవ మీరుచిరాంగికి విద్య చెప్పఁగా
నీమహి నెవ్వఁ డోపు స్మరియించినమాత్రనె భ్రాంతిపుట్టఁగన్.

అనియచటిమంత్రులు తలంచిన ట్లీమంత్రివరుఁడు బృహన్నల విద్య నేర్పు సమయమున నిట్టి నిండువయసువాని నంటకుండుట యెట్లను తలంపుతో సర్వాంగీణయౌవనసౌందర్యమును వర్ణించె నందుమా ! ఇదియుం బొసంగదు. ఏమందుమా ? ఇట విద్య నేర్పవచ్చిన బృహన్నల

బిల్వాణీయమునందలి యుపాధ్యాయునివలె రూపగరిమ గలయువకుఁడు కాఁడు. పరిపూర్ణనపుంసకస్వరూపుఁ డగు పేడివాఁడు. ఇట్టి వానియుందు మందయౌవనలయూషసంపద యడవినిగాసినచందమావు వెలుంగుచంద మగును గాని చిత్తవికారకారణము కానేరదు.

ఇంతయె కాదు. కిరీటి కుత్తర భావిబాంధవముచేఁ గోడలగుటను, బ్రస్తుతసంబంధముచే శిష్య యగుటను, బుత్రికగా భావింపఁ దగియున్నది. కావున నిటు శృంగారరసోచిత మగువయోవర్ణనమును దాండవింపఁ జేయుట యంత యుచితముగాఁ దోఁపదు.

ఇఁక సభ కేతెంచినయుత్తరను గాంచి తన్నటపాటుతో విరాటుఁడు ప్రదర్శించిన ప్రేమకలాకలాపములఁ జూడఁ జిరకాలము పుత్త్రికావియోగ పీడితుఁ డగుజనకుఁడు హఠాదాగత యగు నందన నవలోకించినపుడు చెందుభావోద్రేకము ప్రకటిత మగుచున్నది, కాని, యనుదినావలోకిత యగుతనయను గాంచి యింతటియనురాగమును వెలిపుచ్చుట యంత రసవంతముగాఁ గోచరించుట లేదు—చూడుఁడు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నె
మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మిం
పుగఁ బుడుకుం బొరింబొరి న, పూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ప్పుగుమృదుమాళి నుజ్జ్వలనఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్.

నిజ మారయ నీపద్యము దీర్ఘవియోగసంద్రష్ట యగు నాయిక యెడ నాయకుని యనురాగచేష్టలు తెలుపునదిగాఁ జూపట్టుచున్నది, కాని, తండ్రి కూఁతుపైఁ బ్రకటించువాత్సల్యకృత్యముల నంతగా స్ఫురింపఁ జేయుటలేదు.

ఇదియునుం గాక విరాటమహారాజేల పేరోలగమున నీలీల బాలికపై నింతటిమక్కువను బ్రకటింప నెంచె? తనకుఁ గొమరితపైఁ గల యల్లారుముద్దును బృహన్నలకుఁ జూప సమకట్టెనా? ఈమురిపెంపుచేఁ తలు మూలమున మృగ్యములు.

వేఱొకసంగతి— తిక్కన యీక్రిందివచనమున విరటుఁడు కిరీటి తోనుత్తరను గూర్చి ప్రసంగించినజాలును జిత్రించియున్నాఁడు.

వ. "ఇవ్విధంబున గాదిలికూఁతు నుపలాలించి, బృహన్నలదెసం గనుంగొని, సాదరదరస్మితరుచిరాననుండై యిమ్ముగువ నీకు నాటగఱపం దగుపాత్రంబగునే యని యడిగి తత్ప్రతివచనంబులయందలి నాగరకత్వం బునకుఁ జిత్తంబు రంజిల్ల మధురసల్లాపంబు సేసి, కర్పూరసహితం బగు తాంబూలంబు వెట్టి, చిత్రంబు లగుచీనాంబరంబు లిచ్చి, మణిమయంబు లగునాభరణంబు లొసంగి, సంభావించి, యవ్విభుండు"

కవివరుఁడిటఁబొందుపఱిచిన "సాదరదరస్మితరుచిరాననుండై" అను సమాసవిశేషణముచే నేమివిశేషము స్ఫురింపఁజేయనెంచెనో? బృహన్నల పేడిమూతినిఁ గాంచుటచేతనా! యాదరస్మిత మూదయించుట? అట్లగుచో సాదరపదము గోదావరిపా లగునుగదా! ఆచార్యునకుఁ దన తనయను విద్యాభ్యాసమునకై యొప్పఁజెప్పునసమయమున గౌరవభావము వెలిపుచ్చుట యుచిత మగును గాని, ఈచిఱునగ వెందుల కుపయుక్తమగును? ఇద్ది వెకిలిచేఁతను వెల్లడించును గాని, గురుగౌరవము నుబకటింపదే? మఱియు నిట విరటుఁడు గద్దెతో నాడినమాటల వాలకము చూడ నీప్రసంగము మహారాజగాంభీర్యమునకుఁ దగియున్నట్లు కన్పట్టదు. పరికింపుఁడు."ఇమ్ముగువ నీకు నాటగఱపందగుపాత్రం బగునే ?" ఈయడుగుట మోటుగా నున్నది. కాని మహారాజున కను వగు నాజూకు చూపుట లేదు. ఉత్తరనుగూర్చి నిజవాత్సల్యప్రకాశక మగుపదమును వాడవలయును గాని, "ఇమ్ముగువ = ఈయాఁడుది" అని తెలుపుట సున్నితముగా లేదు. నిజముచే నుత్తరశీలగుణాదుల వెల్లడించి, యీనాబిడ్డ నీకు శిష్య యగుట కర్హ యా? యనియో, యీబాలిక నీయొద్ద విద్యార్థినిగాఁ జేరఁ దగునా? యనియో, లేక యీపట్టికి నీకడఁ జదువ యోగ్యత కలదా? యనియో ప్రశ్నించిన నాణెముగా నుండును గాని "యాటగఱపం దగుపాత్రం బగునే?" యని యడుగుట యంత గొప్పగాఁ జూపట్టుట లేదు.

యోగ్యోచితేత్యాదిపదము లుండ వానిని వాడక, యీపాత్రమును జేకొనుట మంత్రిపుంగవుఁడు సోమయాజి యగుటచే యాగసమయమున శ్రోత్రియు లగు ఋత్విజు లుచ్చరించిన స్రుక్స్రువాదిపాత్రములు

శ్రుతిపుటమునఁ బడి ధ్వనించుచుండుటచే నిట నీపాత్రమును బ్రస్తరించె నేమో? ఇంక నొకవింత తన ప్రశ్నలకు సవ్యసాచి యెట్టి సమాధానమును దెలిపెనో వెల్లడింపక యే "తత్ప్రతివచనంబులయందలి నాగరకత్వంబునకుఁ జిత్తంబు రంజిల్లె" నని యుప్పొంగుట యెంత సొంపుగా నున్నదియో యోజింపుఁడు. ఇట విజయుఁ డాడిన మాటలయందలి జాణతన మేదియో చక్కఁగాఁ జిత్రించి, యాపైని దనకుఁ గలిగినసంతసమును వెల్లడించిన బాగుగా నుండెడిది. సాహిత్య మన మంజులాలాపములకు నిలయముకదా!

మఱియు బృహన్నల తన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొన్న "ఆఁడుఁదనంబుఁ నిక్కముగ నారసి చూచిన లేదు పుంస్త్వము" అను పద్యభావమును బట్టి చూడ నితఁడు శుద్ధబిద్ధుఁడు గాఁ బొడకట్టుచున్నాఁడు కాని, చతురాలాపనిపుణుఁ డగు నాగరకుఁడు గాఁ జూపట్టుట లేదు. బృహన్నల యితరులకు ననాగరకుఁడు గాఁ గన్పట్టుచున్నను విరటునితో నపవారితముగాఁ దననాగరకతను వ్యక్తము చేసెనేమో?

సందేహము లేదు. అటులే నడచి యుండును. కావుననే యీ రంగమున విరటునివాగ్ధోరణి యుల్లమునకుఁ బిల్ల నప్పఁజెప్పుచొప్పు నుల్లసిల్లఁజేయుచున్నది. పరికింపుఁడు:—

"గీ. నీవు చతురమతివి నీకు నిక్కన్నియ
నప్పగింప నేల యైన నాదు
హృదయ మలరు దీనియెడఁ గడునార్ద్రమై
యుండుఁ గానఁ జెప్పకుండరాదు.

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు
మచ్చికఁ దనయిచ్చ నాడమరగినయది యై
విచ్చలవిడి నింతకు ము
న్నిచ్చేడియ మెలఁగు శిక్ష యెఱుఁగదు సుమ్మీ.

గీ. బాలకేలిమీఁది భరము క్రమంబున
విడువఁ గళలయందు వేడ్క సొనిపి
నయముతోడ నర్తనంబుల శిక్షింపు
నెలఁత కేమగడయు నీవ కాదె."

మఱొకవిశేషము-పైని వ్రాయఁబడినపద్యములలో రెండుమూఁడు పద్యములభావమును బట్టిచూడ నుత్తర చిన్నబొట్టెగాఁ బొడకట్టుచున్నది కాని "అల్లఁదనంబున ననువు మైకొనఁ జూచు" అనుపద్యమునఁ దిక్క కవీంద్రుఁడు వర్ణించిన ప్రౌఢయువతీభావము గోచరింపదు. ఉత్తరకడఁ బ్రౌఢభావము కల దని యెవరు చెప్పి రంకురా? తిక్కనార్యుఁడే; కనుఁడు- "కదిసి ప్రౌఢవనితకైవడి ముద్దియ ముద్దావృత్తిఁ దనకు మ్రొక్కుటయు" నని కవివరేణ్యుఁ డుత్తర తండ్రికి మ్రొక్కినవైఖరినిఁ జూపెఁ బ్రౌఢవనితా ప్రాగల్భ్యము గోచరించుచున్నట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

అన్న ట్లన్నలారా! పితృపాదములకు వందన మొనర్చునపుడు భక్తి వినయములు వెల్లడింపఁ బడవలయును గాని, యీప్రౌఢిమ యెందులకు? లేక ప్రౌఢవనితానమస్కారము లనియు, ముగ్ధనారీవందనము లనియు, వృద్ధస్త్రీనమస్కృతు లనియు వేఱువేఱు లక్షణము లెవ్వియేని గలవా? ఇదేమి కావ్యనిర్మాణమా? రాజకార్యనిర్వహణమా? ప్రౌఢతఁ జూపుటకు-నమస్కారాచరణమే! ఇంకఁ బ్రౌఢి యేమిటికి?

ప్రౌఢవనిత యన నెట్టిదో లక్షణములు వివరించి యున్నారు, పరికింపుఁడు, లక్షణమును,

"స్మరమందీకృతవ్రీడా ప్రౌఢా సంపూర్ణయౌవనా" అని-

ఇంకలకు లక్ష్యముఁ జూడుఁడు- కొక్కోకమున-

చ. కులుకుమెఱుంగుఁజూపులును గొండెపుఁజేఁతలుఁ దివ్యమాటలున్
జిలిబిలిపాటలుం గలికి చిత్తము నుస్తఖబంధభేదముం
దలకొనుచుంబనంబులును దాటవపేటనభూషణస్రజా
బలుకలుఁ గల్గిపైకొనుచు నాసలఁ దేల్తురు ప్రౌఢభామినుల్.

పుట్టియుఁ బదునాఱేండ్లలోపు వయసు కలది బాల యనియును, ముప్పదియేండ్లదితరుణి యనియు నేఁబదియైదేండ్లవనుక ప్రౌఢ యనియును, నాపైవయసుది వృద్ధ యనియు వయోనిర్ణయము కలదు. కావున నుత్తర వయసుముదిరినముదితవలెఁ దండ్రికి నమస్కరించిన దన్నమాట-పదముల వాడునపుడు ప్రకరణౌచిత్యమును గమనింపవలదా? పిడుగునకు బియ్యమునకు నొకటే మంత్ర మన్నట్లు శబ్దముల నుపయోగింపనగునా?

కాదు కా దిక్కడనేదియో కావ్యకల యంతర్లీనమై యుండును. లేకు న్నమంత్రివరుఁడు ప్రౌఢపదమును వాడియుండఁడు. కావున శ్రీరామకృష్ణ య్యగారి ప్రౌఢవనితవైపు దృష్టిని ద్రిప్పి యిట విలసిల్లుచున్న కావ్యకలా దృష్టిని బాఠకసోదరులకుఁ బ్రకటీకరింపఁ గోరుచున్నాను.

ఇఁక నొకసంగతి. విరటుఁడు కిరీటికడ నీచేడియ కిదివఱ కుపా ధ్యాయునియొద్ద విద్య నభ్యసించుజాడయే తెలియ దని, నుడువుటచేత నిద్దియే విద్యాభ్యాసమునకుఁ బ్రాథమికదివస మని విదిత మగుచున్నది. కనుకనే చనువు లేక నెచ్చెలులతో మచ్చికగా నాడుకొను ననియు ను, బాలకేళి మీఁదిభరము క్రమముగా వీడునట్లు కళల శిక్షింపు మనియుఁ బార్థునితో మత్స్యభూపాలునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

ఇఁకఁ దిక్కనచేసిన వయఃప్రాగల్భ్యవర్ణనమును విరటునిమాటలను సమన్వయించి చూచినచో నుత్తరకుఁ బదునాల్గేండ్లు వయసు వచ్చు వఱకుఁ జనువు రా దని తేలును. కాని, యిది యసంభవవిషయము. సామాన్యముగా ద్విజబాలికలకుఁ జిన్ననాఁడే విద్యాభ్యాసముఁ జేయిం పఁబడును. అందులో మహారాజపుత్రికలకుఁ బదునాల్గేండ్లదనుక గురు శిక్ష లేక యుండునా ! ఇదంతయు నేదియో చిక్కుదారినిఁ బడినది కాని, చక్కఁగా సాగినటు తోఁపదు.

ఈచిక్కుత్రోవ వ్యాసభారతమునఁ గానరాదు. ఆట విరటుఁడు బృహన్నలతో నుత్తరకు నృత్తమును నేర్పు మనియెనే కాని, మాగుంట తోడిబొట్టెలతో నాడుకొనుటయే కాని గురుశిక్ష యన నెట్టిదియో యెఱుఁగదు సుమ్మీ యని తెలుపలేదు-వినుఁ డాభాగమును,

“దదామి తే హంత వరం బృహన్నలే సుతాం చ మే నర్తయ యా శ్చ యాదృశీః” దీనిచే నిదివఱకే యీయలివేణి నాట్యకల వినా మిగతవిద్దెల నాఱితేఱిన నారీమణియే యని చెప్పనొప్పు.

మఱియు విరటుఁ డుత్తరహస్తమును బృహన్నలకరమునఁ గది యించి, పుత్రికతో నిట్లు తెలిపెను.

గీ. ఎల్లచుట్టములును దల్లియుఁ దోడును
తెలియుఁ బఱిజనంబుఁ జెలువ నీకు

గురువ యింక నొక్క కొఱఁతయు లే దిందుఁ
జేరి బ్రతుకు బుద్ధిగౌరవమున.

ఈపద్యమున వివరింపఁబడిన బోధలు—ఇల్లువిడిచి, చుట్టాలఁ బ్రాసి దూరమున నుండు గురుకులమునకుఁ బోవు ముద్దియల కనువు కాని, ముప్పొద్దులఁ గూడారగించి మిద్దెలలో నెచ్చెలులతోఁ ముచ్చటగాఁ దండ్రి పజ్జ దిరుగాడుపూఁబోండ్ల కీసుద్దులు సరిపడునా ?

వేఱొకవింత—యింత ప్రసంగము సాగినను సవ్యసాచికి నుత్తర విరటుని చెల్లెలో, మఱఁదలో, కూఁతురో, కోడలో లేక మనుమరాలో తెలియ నవకాశము చిక్కదాయె. విరటుఁడు కిరీటితో నుత్తరను గూర్చి మాటలాడినపుడు "ఇమ్ముగువ, ఇక్కన్నియ, ఇచ్చేడియ, నెలఁత, బోటి" అను స్త్రీసామాన్యవాచకములే వాడఁబడినవి కాని, పుత్రి, తనయ, నందన, లోనగుపదము లుపయోగింపఁబడ లేదు. అందుచేతఁ బార్థున కుత్తరావిరాటుల బాంధవ మెట్టిదో తెలిసికొనుటకు సాధ్యము కాదు. ఉత్తర విరటునినందన యనుసంగతి కవిపాఠకులకుమాత్రము విదిత మగుచున్నది.

విరటుఁడు కవ్వడితో "బాలకేళిమీఁది భరము క్రమంబున విడువఁ గళలయందు వేడ్క సొనిపి" అని చెప్పెను గాని పార్థుఁ డాపార్థివుని ప్రార్థనమును నెఱవేర్పఁ జాలఁ డాయెను. కనుఁడు:—

"కురువీరుల గెలిచి తదంబరములలోఁ జిత్రవర్ణ భాసురములుగాఁ, దర మెఱిఁగి లోచనోత్సవ,కరములుగా బొమ్మపొత్తికలకుం దెండీ" అని యుత్తరగోగ్రహణవారణసమయమున నుత్తరునితో నుత్తర తెలిపినది. దీనిచే నుత్తరకు బొమ్మలాటపై మిక్కుట మగుమక్కువ కలదు, కాని, యాయుబలాట మెంతమాత్రము తొలఁగలే దని విదిత మగుచున్నది.

అసలు తిక్కయజ్వ చిత్రించిన "అల్లఁదనంబున"సనుపద్యము మొదలు "మనయింట నిచ్చట" అనుపద్యమువఱకుఁ గల గ్రంథము సంస్కృతభాగమున లేదు. ఇది యంతయుఁ దిక్కనార్యుఁడు క్రొత్తగా నల్లిన కయితయే కాని వ్యాసమునివిరచిత మగుకవిత కాదు. మంత్రివరుఁ డీయపరూప మగుమార్పు నెట్టినేర్పుఁ జూపసృజించెనో తెలియవచ్చుట లేదు.

మఱియు నీఘట్టమున విజయుఁడు తనకుఁ దెలియునన్న దండలాసాదివిద్యలు సంస్కృతభారతమునఁ దెలుపఁబడి యుండలేదు. "గాయామి నృత్యామ్యథ వాదయామి భద్రోస్మి నృత్యే కుశలోస్మి గీతే" అని తెలుపఁ బడినది.

మన తిక్కనమంత్రివరుఁడు నాటకకళాచతురుఁ డగుటచేత నీదండలాసాదినాట్యవిద్యలఁ జేర్చినాఁడు. అంతియే కాని యివి బృహన్నలకుఁ బోధపడినట్లు పొడకట్టదు.

మఱియొకనూత్నవిషయము—తిక్కన భారతమున నర్జునుఁడు—

"ఆఁడుఁదనంబు నిక్కముగ నారసి చూచిన లేదు పుంస్త్వమున్
బోఁడిమి తప్పియున్నది నపుంసకజన్మ మవశ్యభోగ్యమై
వాఁడిమిగల్గుశాపమున వచ్చెఁ బురాకృతకర్మభాగ్య మే
వాఁడును నేర్చునే తొలఁగఁగ న్వైవఁగ నోర్వక పోవవచ్చునే"

అని నిండుసభలోఁ దనస్వరూపస్వభావముల వెల్లడించుకొన్నట్లు వ్రాయఁబడినది. విజయుఁ డిట్లు పేరోలగమునఁ దనశాపరూపముల వర్ణించుకొనునా ?

ఇవి కేవలము తిక్కనచే సృష్టింపఁబడిన కవ్వడినుడులు కాని, వ్యాసమునివర్ణితుఁ డగుధనంజయునిపలుకులు కావు. వ్యాసగాండీవిని విరటుఁడు నీ క్లీబరూపము రాఁ గారణ మే మని యడుగ నాతఁ డిట్లు తెలిపెను.

"ఇదం తు రూపం మమ యేన కిం తవ ప్రకీర్తయిత్వా భృశశోకవర్ధనమ్। బృహన్నలాం మాం నరదేవ విద్ధి సుతం సుతాం వా పితృమాతృవర్జితామ్॥"

అనఁగా- నా కత్యంతదుఃఖహేతు వగునపుంసకత్వాదికారణవివరణములో నీ కేమిప్రయోజనము- అని గోప్యముగాఁ బలికెను. కాని, మనయమాత్యశేఖరులకవ్వడి వివరించి నట్లు "ఆఁడుఁదనంబు నిక్కముగ నారసి చూచిన లేదు పుంస్త్వమున్" అని నిజావమానరూపమును వర్ణించుకొన లేదు.

వ్యాసభారతమున విరటుఁడు బృహన్నలమాటల నమ్మక, యతని స్వరూపస్వభావాదులఁ గూర్చి కైతవనిపుణు లగు తనమంత్రివరులతో సంప్రతించి వెంటనే నెఱజాణ లగునలివేణులచేఁ బృహన్నలను బరీక్షింపఁ జేసి, వారివలన నిజస్థితిని దెలిసికొని, నపుంసకుఁడే యనువిషయమును స్థిరీకరించి, పిమ్మట నుత్తరయంతిపురమునఁ బ్రవేశింపఁ జేసెను.

"సంమంత్ర్య రాజా వివిధైః స్వమంత్రిభిః
పరీక్ష్య చైనం ప్రమదాభి రాశు వై
అపుంస్త్వ మ ప్యస్య నిశమ్య చ స్థిరం
తతః కుమారీపుర ముత్ససర్జ తామ్"

వ్యాసభారతమున నీరీతి నున్నది. పరిశీలింప నిదియే సమంజస మగురచన కాని గాండీవి తననపుంసకత్వాదిదోషముల వెల్లడించె ననుట యుచితము కా దని తోఁచెడిని.

తిక్కనసోమయాజి కభిమానస్థాన మైనయీవిరాటపర్వములో నర్జునుఁడు పేడిరూపమున విరాటునిఁ గొల్వవచ్చినయీఘట్టమున నెటనెట నద్వైతదృష్టియుఁగావ్యకలాదృష్టియుఁ బుష్కలములైయున్నవియో విమర్శకు లగు శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు వివరముగాఁ దెలుపఁ గోరుచున్నాను.

మఱియొకవిన్నపము-తిక్కనార్యుఁడు "ఇవ్విధంబున గాదిలికూఁతు నుపలాలించి"యనువచనభాగమున"ఆభరణంబు లొసంగి, సంభావించి" యని శ్రోత్రియార్హ మగుసంభావనక్రియను వాడుటచేఁ దిక్కనమంత్రివరునకు వైదికదృష్టిదోషము సోఁకిన దేమో కనుంగొని, మేధానిధు లగు విమర్శకులు తన్నివారణమునకుఁ దగుప్రతిక్రియఁ జేయఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. విన నున్నాఁడను సరసములగు సమాధానములను.

ఆంధ్రము—అనువాదవాఙ్మయము.

జటావల్లభుల పురుషోత్తముగారు, ఎం. ఏ., కొవ్వూరు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ మనువాదముతోనే ప్రారంభ మైన దనునది సువిదితము. పిమ్మటఁ గూడఁ గొన్ని యనువాదగ్రంథములు బయలు దేఱినవి. నేఁటికిఁ గూడఁ గొన్ని యనువాదములు బయలుదేఱుచున్నవి. ఈయనువాదములు భాషాగౌరవమును దగ్గించుననియు స్వతంత్రరచనలే భాషాగౌరవాపాదకము లనియుఁ దలఁచునాంధ్రులు కొందఱు కలరు. కాని వా రొక్క సంగతిని గుర్తింపవలెను. జ్ఞాన మనునది యొకరి సొత్తు కాదు. అది వివిధకాలములలో వివిధదేశములలో వివిధభాషలలో వెలువడుచుండును. భాష యనునది జ్ఞానమున కుపాధియే కాని భాషయే జ్ఞానము కాదు. మఱొకకాలములోనో మఱొకదేశములోనో బయలు దేఱిన వాఙ్మయమును ద్వేషించువా రెట్టివారో మఱొకభాషలో బయలుదేఱిన వాఙ్మయమును ద్వేషించువారును నట్టివారే. వీ రందఱును నానాదేశకాలభాషలను ద్వేషించువారు మాత్రమే కాక విజ్ఞానమును ద్వేషించువారు కూడ నగుచున్నారు. ఇరువదవ శతాబ్దిలోనివారికిఁ బదుమూఁడవ శతాబ్దిలోని వాఙ్మయ మెట్లు సమాదరణీయమో యట్లే యొకఖండములోనివారికి మఱొకఖండములోనివారి వాఙ్మయమును సమాదరణీయమే; మఱియు నట్లే యొకభాష మాటలాడువారికింకొక భాష మాటలాడువారి వాఙ్మయమును సమాదరణీయమే. కాని మన మల్పమేధస్సుల మగుటచే నన్నిభాషలను నేర్చి యన్నివాఙ్మయములను జదువలేము. కనుకనే మనలోని కొలఁదిమంది బహుభాషాకోవిదు లాయాభాషలలోని విజ్ఞానమును మనభాషలోనికి దింపి మనము దానిని గ్రహించునట్లు చేయుచున్నారు. అంతర్జాతీయ మైనవిజ్ఞానమహానిధిని విశ్వమానవకోటికి సామ్యవాదపద్ధతిని బంచి యిచ్చుచున్న యీమహానుభావులకు మన మెంతయు ఋణబద్ధులమై యున్నాము. మానవులకు యోగక్షేమము లపేక్ష్యములు. యోగ మనఁగా మనకు హితమైనది వచ్చిపడుట. క్షేమ మనఁగా మన కున్నమంచి నశింపకుండుట.

విశ్వమానవకోటిలో భాగమై యున్న యాంధ్రదేశసంభూతులకు వైజ్ఞానికక్షేమము కావలె నన్నచో జ్ఞాన మేదేశములో నేకాలములో నేభాషలో బయలుదేఱి యున్నను వారు దానిని భద్రపఱచుకొనవలసి యున్నది. భగవంతుఁడు, ఇంగ్లండులో షేక్స్పియరును జనింపఁజేసినాఁడు. వానిద్వారా ప్రపంచములో నొకకొంతజ్ఞానమును వ్యాపింపఁజేయుటకును గళను వికసింపఁజేయుటకును భగవంతుఁ డుద్దేశించియుండెను. వానిని గాని యట్టివానిని గాని భగవంతుఁడు మనదేశములో జనింపఁజేయ లేదు. ఏమన నట్లు జనింపఁజేయుట, సారస్వతములోఁ బునరుక్తి యెట్టి దోషమో, సృష్టికళలో నట్టిదోషమే యగును. మానవహృదయముచు స్తనశల్యపరీక్ష గావించి మానవప్రకృతి యెన్నెన్నితోవలఁ ద్రొక్కుట కవకాశ మున్నదో యన్నిటిని బ్రదర్శించిననాటకకర్త షేక్స్పియరు. ఈతని నీవిషయమున మించినవారు మఱొక్కరు లేరు. పరమేశ్వరసృష్టిని మనము సార్థకము చేయవలె నన్నచో నాషేక్స్పియరుద్వారమున బయటకు వచ్చిన వాఙ్మయమును మన మాంధ్రములోని కనువదింపవలదా? విశాలహృదయు లెవ్వరును నిట్టిభాషాన్తరీకరణమును నిరసింపరు. సరికదా మన మాతృభాషలో ననువాదవాఙ్మయ మింతతక్కువ యున్నదేయని చింతింతురు.

అన్నిభాషలలోని యనువాదములకును నేయేచిక్కులు గల్గుచున్నవో యట్టిచిక్కులే మనభాషలోని యనువాదములకును గల్గినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయములోఁ ద్రిమూర్తు లని చెప్పఁదగిన నన్నయ తిక్కన యెఱ్ఱాప్రెగడలకుఁ గూడ నీచిక్కే గల్గినది. వారి యనువాదములు యథామూలములు కాక కొన్నిచోట్లను సరళములుగను గొన్నిచోట్ల ననుకరణములుగను గొన్నిచోట్ల స్వతంత్రములుగను నుండుట కీచిక్కే కారణ మని నాయభిప్రాయము. ఆచిక్కేదన- కవిత్వమునకు భావోద్రేకము (Emotion) అవసరము. భావోద్రేక మనునది యౌరసపుత్రుని వలె మనలోననుండి జనింప వలసినదియే కాని దత్తపుత్రునివలెఁ దెచ్చిపెట్టుకొనఁ దగినది కాదు. ఈభావోద్రేకము లేనిదే కవిత శోభింపదు. భాషాన్తరీకర్త కీయుద్రేకము గలుగుట యసంభవప్రాయము. భావో

ద్రేక మొకవిధ మయిన హృదయానుభూతి. అనుభవము లేకుండఁగ బయటకు వచ్చుమాటలలోఁ బటిమ తక్కువగ నుండును. కనుకనే యనుభవవాఙ్మయ మెప్పుడును ననువాదవాఙ్మయముకంటె మేలుగ నుండును. అనుభవవాఙ్మయమునకును ననువాద వాఙ్మయమునకును నడుమ ననుకరణ వాఙ్మయము గలదు. ఇందుఁ గవికిఁ గొంత యనుభూతి కల్గుటకు వీ లున్నది. కావుననే తమ కావ్యము శుష్కకాష్ఠమువలె నుండక సజీవముగ వికసిల్లవలె నని కోరు ననువాదకర్తలు కొంతవఱ కనుకరణధోరణిలోనికి దిగుచుందురు. నన్నయాదు లవలంబించినపద్ధతిని దిలకింపుఁడు. వారు మహాకవులు; వారు సంస్కృతభారతమును దెలుఁగులోనికి యథామూలముగ దింపవలె ననియే కోరుచో వారికిఁ గల కవితాశక్తి కేమియు వినియోగ ముండదు. అపుడు వారిశిల్పచాతుర్యము మాత్రమే బయటఁ బడును. మూలములోనిపదమునకుఁ దగినపదము వేయుట, మూలములోనిలాలిత్యమును గాని గాంభీర్యమును గాని, తెలుఁగులోఁ గన్పఱచుట మున్నగున వన్నియు శిల్పికృత్యములే కాని కవితాకృత్యములు కావు. ఇవి కవికృత్యములే యని చెప్పినపుడు కవికూడ శిల్పియే యని మన మంగీకరించుచున్నా మని యర్థము. నిజమైన కవిత్వము రసపోషణలో నుండును. అలంకారములను బెట్టుటలో నుండును. ధ్వని, వ్యంగ్యము మున్నగుశోభలను దెచ్చుటలో నుండును. కేవలానువాదకర్తకు మూలాదృష్టములైన వీనిని గావించుట కధికారము లేదు. ఇట్లు యథామూలానువాదముఁ గావించువారికి శిల్పచాతుర్యమునే కాని కవితాకౌశలమును గన్పఱచు నవకాశము గలుగదు. కావుననే, నన్నయాది మహాకవులు తమకవితను గూడఁ బ్రదర్శించుటకై యథామూలముగఁ బోవుపద్ధతిని విడిచిపెట్టిరి. ఇది వారియహంభావమును సూచించు నని తలంపరాదు. వారికి మనపైఁ గల యపారప్రేమయే వారి నిట్లు చేయఁ బ్రోత్సహించినది. మన మందఱము వారి కావ్యములను జదివి యానందింపవలె నన్నచో వానిలో జీవ ముండవలెను. జీవ ముండవలె నన్నచో నవి భావోద్రేకము .. ధారముగఁ జేసికొని బయలుదేఱవలెను. అట్లు కావలె నన్నచో వారు కొంతవఱకుఁ దమకవితావిహంగమును లేన

రెండు ఱెక్కలను విప్పి విహరించుట కవకాశమును గల్పింపవలెను. పంజరములోని పిట్టవలెనే యథామూలానువాదకుని కవితావిహంగమమును రెండు ఱెక్కలను విప్పి విహరింపంజాలదు. ఇట్టి విహారావకాశమును గొంతవఱకుఁ గల్పించుకొనుటకే నన్నయాదులు కొంతవఱకు స్వతంత్రమార్గమును ద్రొక్కిరి. కాని ముఖ్యవిషయములలో వారు మూలభారతమునకుఁ గట్టుపడకపోలేదు. దానికుఁ గట్టఁబడి యుండుగో వేవిధముగఁ గట్రాట కనతిదూరములోనే యుండి తన కంఠంబా లైనంతమేరలో యథేచ్ఛముగ మేఁత మేయునో యట్లే యీకవిపుంగవులును మూల విరాట్టగు పంచమవేదమునకుఁ గట్టువడి యుండి దాని కనతిదూరములోనే తిరుగుచుఁ దమకవితాశక్తినిఁ గన్పఱచియున్నారు.

ఈపద్ధతికి భిన్నమైనపద్ధతిలో నేఁడు కొంతయనువాదవాఙ్మయము బయలుదేఱుచున్నది. కీ. శే. వావిలికొలను సుబ్బారావుగారి రామాయణము యథామూలముగనే వ్రాయఁబడినది. అట్లే మహామహోపాధ్యాయ శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలవారును నించుమించుగ యథామూలముగనే భారతము నాంధ్రీకరించిరి. ఋషిప్రోక్తములైన గ్రంథములలోని ధర్మముల నెఱుఁగఁ గోరువారికిని జారిత్రకపరిశోధకులకును నీ గ్రంథము లుపయోగించును.

ఇంతవఱకును నాంధ్రములోనికి వేద మనువదింపఁబడక పోవుట మిగుల శోచనీయము. కొందఱు పూర్వాచారప్రియులు వేదము నాంధ్రీకరించుటను బ్రతిఘటించుచున్నమాట వాస్తవమే, కాని, యీప్రతిఘటనలో న్యాయము గన్పట్టదు. ఇట్లు ప్రతిఘటించువారు మూఁడు కారణములను జెప్పుదురు. (1) వేదమును దేటతెల్లముగ వ్రాయుచో జనులకు దానియందలి గౌరవము తగ్గును. (2) వేదార్థమును గ్రహించి వివరింపఁ దగినవా రిపుడున్నారో లేరో యనునదియే సందేహాస్పదము. కనుక సమర్థులచేత వేదము ననువదింపఁజేయువలసియుండును. (3) వేదమాంధ్రములోని కనువదింపఁజేయఁబడుచో వేదార్థశ్రవణాధికారము లేని స్త్రీశూద్రాదులుకూడ వేదార్థమును జదువుకొనుటకు వీలగును. ఈ మూఁడాక్షేపణములలో నొక్కటియు నిలుచునది కాదు. (1) వేద

ములో నున్న ఘనవిషయములను దెలిసికొనినపుడే ప్రజలకు దానియందు నిజమగు గౌరవము గల్గును. (2) ఆంగ్లము మున్నగు భాషలలోనికి వేదములిదివఱకే యనువదింపఁబడియున్నవి. ఆయనువాదములను బ్రజలు చదువుకొనుచున్నారు. తెలుఁగులోఁ గూడ నాయాయవసరములను బట్టి వేదమంత్రముల కెవరికిఁ దోఁచిన లేక, యెవరికి వీలైన, యర్థములను వారు వ్రాయుచున్నారు. ఇం దెవరుచెప్పెడియర్థము గ్రాహ్యమో పాఠకులకుఁ దెలియుటకు వీలులేదు. కనుక సర్వజనవిదితమైన వైదికపాండిత్యముఁ గలమహావిద్వాంసులచే వైదికవాఙ్మయమున కంతకును నాంధ్రములో ననువాదము వ్రాయించి ప్రచురింపవలసినయావశ్యకత నేఁ డెంతయో కలదు. ఇట్టిపనిని జేయించుట కాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువంటి మహాసంస్థలే సమర్థములు. (3) గ్రంథము లేనాఁడు ముద్రితములు కాఁజొచ్చినవో యానాఁడే విజ్ఞాన మంతయు విశ్వప్రజాధీనమైనది. వేదముల యాంగ్లభాషాన్తరీకరణములను మేక్సుల్లు మొదలైన యన్యమతస్థులే చదువుచుండఁగా వేదసవిషయమును స్త్రీశూద్రాదులకుఁ దెలియనీయకుండ యత్నింపవలె ననుట మౌఢ్యము. కావున వేదముల యనువాదము లేకుండుట యాంధ్రసారస్వతమున కొకగొప్పలోటు.

షట్ఛాస్త్రములు, షడ్దర్శనములు, స్మృతులు మున్నగుసమస్తార్యవాఙ్మయమును గూడ నాంధ్రములోని కవతరింపవలసియున్నది.

మొదట మనము సంస్కృతగ్రంథముల ననువదించుకొంటిమి. పిమ్మట నాంగ్లగ్రంథముల నెత్తికొంటిమి, తరువాతఁ గొంతవఱకు బంగాళాగ్రంథములవైపుఁ దిరిగితిమి. ఇపుడిపుడు హిందీపుస్తకములను బరివర్తన చేయుచున్నాము. భారతదేశములోని వివిధరాష్ట్రములవారొకరిభాషనుండి వేఱొకరు గ్రంథములను బరివర్తనముఁ జేసికొనుచో వివిధరాష్ట్రములనడుమ నున్నయంతరము తగ్గి పరస్పరావగాహన మేర్పడి సామరస్యము గల్గును. కాన నట్టిభాషాన్తరీకరణము లత్యవసరము. వివిధరాష్ట్రసారస్వతవిషయములను బ్రచురించి భారతదేశములోని వివిధ ప్రాంతముల నున్నసారస్వతసేవకులలోఁ బరస్పరావగాహనమును వ్యాపింపఁజేయుటకుఁ బూనుకొనిన "హంస" "Indian PEN" అనురెండుపత్త్రికలును నభినందనార్హములు.

అనువాదకుఁడు మూలరచయితయొక్క భావములను బూర్తిగాఁ దెచ్చుటయే కష్టము. మూలరచనలోని భాషాసౌందర్యమును దెచ్చుట మఱింత కష్టము. సంస్కృతగ్రంథములను దెనిఁగించువా రెన్ని తత్సమపదములను వేసినను మూలగ్రంథమాధుర్యమును దేలేకున్నారు. అంతియే కాక సంస్కృతశ్లోకములలోని వృత్తములమాధుర్య మసమానము. ఆమాధుర్యమును దెనుఁగుపద్యములలోనికిఁ దెచ్చుట యసాధ్యము. మేఘసందేశమును దెనిఁగించువా రెవరైన నాయుదాక్రాంతావృత్తమాధుర్యమును దెనుఁగులోనికి దింపఁగలరా యనునది పెద్దసందియము. శ్రీ అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారు కాళిదాసకృతమేఘసందేశమును బాటలరూపమున ననువదించియున్నా రనివినుచున్నాను. అదియునొక నూతన ఫక్కియే.

మొత్తముపై ననువాదవాఙ్మయవిషయములో నాంధ్రము హిందీ, బంగాళీ మున్నగుభాషలకంటె వెనుకఁ బడియున్న దనుట నిస్సందేహము. సంస్కృతవాఙ్మయములోని ప్రధానగ్రంథముల నైనను మన మింతవఱకు నాంధ్రీకరించుకొనలేము. శాకుంతలనాటక మాంగ్లములోనికి 1790 వ సంవత్సరములోనే యనువదింపఁబడినది. దానికి నొకశతాబ్ది పిమ్మటనే కాని మన మానాటకరత్నము ననువదించుకొనలేము. ఇట్టివిషయములు మనకు లజ్జావహములే కదా! నేఁటికిఁ గూడ వివిధశాస్త్రములలోనిపాఠ్యగ్రంథము లాంధ్రములోనికి రాలేదు.

తెనుఁగులో గ్రంథములు వ్రాయఁబడి ముద్రింపఁబడినను దానిని గొనువారు చాలఁ దక్కువగ నుండుటచే రచయితలకుఁ గాని, ప్రకాశకులకుఁ గాని, యార్థికముగ లాభము గల్గుటలేదు. అందునను గ్రంథము పెద్దదై విలువ హెచ్చగునో, గొనువారు మిక్కిలి యరుదు. కనుకనే యుద్గ్రంథములకుఁ గూడ నాంధ్రములో సంగ్రహానువాదములు వెల్వడుచున్నవి. అనువాదమే మూలమునకు సాధారణముగ నన్యాయముఁ జేయును గదా! అందునను సంగ్రహానువాద మెంత మూలదూరముగ నుండునో వేఱుగఁ జెప్పవలెనా? ఒక్కొక్కప్పుడీసంగ్రహానువాదములు మూలగ్రంథకర్త ప్రతిష్ఠను దగ్గించునవిగఁగూడనుండును. కావున సాధారణముగ సంగ్రహానువాదపద్ధతి ననుసరించుట సముచితము కాదు.

ముష్టాముష్టిప్రయోగ విచారము.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్., కాకినాడ.

నన్నయభట్టారకుఁడు మహాభారతారణ్యపర్వమున (ఆశ్వా. 3-395) 'భీమాసురవీరుల ముష్టాముష్టిరణచ్ఛటాచ్ఛటశబ్దం బుద్దామంబై' యని ప్రయోగించెను. దీని నిటీవల భారతిలో (ఈశ్వర- మార్గశీర్ష సంచిక) బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు నిరంకుశమని యధిక్షేపించిరి. ఇందులకు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు నాంధ్రపత్రికయందు నన్నయ యభేష్టముగాఁ బ్రయోగించి యుండలే దనియు నది సంప్రదాయసిద్ధమే యనియు సమాధానమును వ్రాసియున్నారు ముష్టాముష్టిశబ్ద మసాధు వని పలువు రింకను సంశయించుచున్నారు. శ్రీనాథుని కాశీఖండమున (5-150)

కం. ఆహవముచేసి రంగజ
మోహాంధులు గడిమి మెఱసి ముష్టిముష్టిన్
బాహాబాహిఁ గచాకచి
సాహాసముఁ జలంబు దివిజసంఘము పొగడన్.

అని వావిళ్ళవారి ప్రతిలో ముద్రితపాఠము (పు 269) కాని యాపుటలోనే 'అన్నిమాతృకలలో ముష్టాముష్టిన్ అని యున్నను ప్రమాద మని సవరింపఁబడినది' యని పరిష్కర్తలు వ్రాసియున్నారు. సాహిత్యపరిషద్భాండాగారమునఁ గలప్రతులలో ముష్టాముష్టి యనియే కలదు. దీనిబట్టి పరిష్కర్తలు పొరపడి గ్రంథము నెట్లు దిద్దిరో విశదమగుచున్నది. హరవిలాసమున (ఆశ్వా 7-86) ముష్టీముష్టిరణంబు చేసిరి యసన్నోహప్రకారంబులన్- అని ముద్రితము. ఇదియు వావిళ్ళవారిచే బరిష్కృతమే. రెండుగ్రంథములకును బరిష్కర్త లొకరే. హరవిలాసపు వ్రాతప్రతులఁ గూడ ముష్టాముష్టియే యుండు ననుకొందుము. పండితు లవలోకింతురుగాక.

ముష్టాముష్టి ప్రయోగమును గూర్చి సిద్ధాంతకౌముదియందు 'తత్ర తేనేద మితి సరూపే'(2 2-27)అన్యేషా మపి దృశ్యతే(6-3-137) అను సూత్రముల వ్యాఖ్యానమున 'దీర్ఘ ఇత్యనువర్తతే కేశేషు కేశేషు గృహీ త్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం కేశాకేశి- దణ్డైశ్చ దణ్డైశ్చ ప్రహృ త్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం దణ్డాదణ్డి. ముష్టీముష్టి' అని కలదు. అందులకుఁ దత్త్వబోధినీకారులు వ్యాఖ్యాన మొనర్చుచు 'ఆత్వంవానచి' ఇత్యుక్తమ్- తత్ర ఆత్వం వా ఇ త్యపాణినీయమ్. ముష్టాముష్టీత్యుదాహర ణ మప్యప్రామాణికమేవ అతఏవ ఏతచ్చ మనోరమాయాం స్పష్టమ్." అని వివరించిరి. ప్రాచీను లిటులు వ్రాసియుండ నవీనులు పొరపడి రనుట వింత కాదు. వైయాకరణమతములు పెక్కులుగలవు. శాకటాయనస్య, శాకల్య స్య మొదలగునవి యష్టాధ్యాయియందు మనకుఁ బరిచితములే. ఆయా సంప్రదాయములను భిన్నమతములను గమనింపక మనము కవులను నిరం కుశు లనుట సమంజసము కాదు.

విశ్రామశబ్ద మపాణినీయ మని శంకించి 'తత్రవిశ్రామహేతోః' అను మేఘసందేశప్రయోగమును జాంద్రవ్యాకరణముచే మల్లినాథ సూరి సమర్థించుట మనకు విదితము. అటులే 'అవతరావచాయశబ్దయో ర్దీర్ఘ ప్రాస్వవ్యత్యాసో బాలానామ్' అని వామనుని కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తి. (5-2-48) కాని మహాకవి కాళిదాసుఁడు రఘువంశమున 'మాభూత్ పరీవాదనవావతారః' అని ప్రయోగించెను. ప్రౌఢిమాది శబ్దములు నట్టివే.

ముష్టాముష్టిశబ్దము నిఘంటువుల కెక్కిన దనియును సందేలకుఁ బ్రమాణము బోపదేవుఁ డనియు శ్రీలక్ష్మీపతి శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. శబ్ద కల్పద్రుమమున నిట్లు కలదు:—

'ముష్టీముష్టి- ముష్టాముష్టి- ముష్టిభి ర్ముష్టిభిః ప్రహృత్య యద్యు ద్ధం వృత్తం తత్ - కిలాకిలి ఇతి భాషా ఇతి ముగ్ధబోధవ్యాకరణమ్' ముగ్ధబోధ పదియవశతాబ్దమున కిటీవలిగ్రంథము. దానిచే నవ్యుయా దుల సమర్థించుటకు వీలుకాదు. శాకటాయన సూత్రముల 'ఆదితాశే'

అనుసూత్రము కలదు. (పుట 88 సమాససంగ్రహః సూ. 38 శాకటాయనవ్యాకరణము Edited by Gustev Oppert 1893.) దానిపై నభయచంద్రసూరి తనప్రక్రియాసంగ్రహ మను వ్యాఖ్యానమున నిట్లు వ్రాసెను. 'ఇజంతే ఉత్తరపదే పూర్వపద స్యాద్ భవతి। కేశాకేశి దణ్డాదణ్డి ఏవం ముష్టాముష్టి ఖడ్గాఖడ్గి ప్రభృతయః। బహులాధికారాత్ క్వచిదాకారో నభవతి' దీనినిబట్టి ముష్టాముష్టిప్రయోగము సాధువే యగునుగదా. ఇజాంత ముత్తరపద మైనచోఁ బూర్వపదమున కాత్వ మీసూత్రమువలన సిద్ధించుచున్నది. ఈశాకటాయనుఁడు క్రీ శ. 7, 8 శతాబ్దములవాఁ డనియుఁ బాణినీయమున నుదహరింపఁబడిన శాకటాయనుఁడు కాఁడనియుఁ దోఁచుచున్నది.

హేమచంద్రుఁడు తన సిద్ధహేమచంద్ర మను వ్యాకరణంబున నిట్లే విధించె ననియు నంకాల కుదాహరణముగాఁ దన ద్వ్యాశ్రయకావ్యంబున 'యష్టాయష్టి యష్టీయష్టి యను ప్రయోగాంతరముల నిచ్చెననియు శ్రీపల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులవారు తమ భారతలఘుటీకయందు వ్రాసిరి. అందే పాణినీయమతానుసారముగ ముష్టాముష్టిప్రయోగము సాధింప నగు ననియును, తత్ర తేనేద మితి సరూపే- అనుసూత్రమున తేన + ఆ + ఇదమ్ అని విభజించి, యాకారమును బ్రశ్లేషించినఁ గొన్ని చోటులఁ బూర్వపదంబున కాత్వము వచ్చు నని ముష్టాముష్టిప్రయోగమును శ్రీనాగేశభట్టు తనభాష్యప్రదీపమున నుదహరించె ననియు వీరు వ్రాసిరి. కాని భాష్యప్రదీపమున నిదియపాణినీయ మనియును నటులు ప్రశ్లేషించుట భాష్యకారకైయటులకు సమ్మతము కాదనియును, నస్యాసీత్యాదుల నిది యప్రసజ్గ మనియు వ్యాఖ్యాన మొనర్పఁబడినది. ముగ్ధబోధయందును, బాలమనోరమయందును నపాణినీయ మని నిరాకరింపఁబడినది.

బాహాబాహిప్రయోగమును ముష్టాముష్టివంటిదే. పూర్వపదంబున కాత్వమును విధింపనిచో నిది బాహూబాహవి యనవలసివచ్చును. గాని బాహాబాహి యనునది కూడ సుప్రసిద్ధప్రయోగమే! పై శ్రీనాథుని కాశీఖండపద్యమునఁ నిదియుఁ గలదు. ఈసందర్భమునఁ

కర్ణాటభాషాసంప్రదాయముకూడ నట్టిదనుటకు శబ్దమణిదర్పణభాగము నుదాహరించి శ్రీలక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు బోపదేవుఁడే ప్రమాణ మని ముగించిరి. శాకటాయనమతము నుదాహరించి యుండలేదు. సంస్కృత సారస్వతమున నీప్రయోగము క్వాచిత్కముగఁ గలదు. నిర్ణయసాగర ముద్రిత మగుమహావీరచరితమున ముష్టీముష్టి యనియే కలదు.

ముష్టీముష్టి కచాకచి ప్రహరణ ప్రక్షేప మూర్ఛాంత్రిభిః.
(అంక 6-31.)

కాని తోడరమల్లుగారిచే బెర్కిలీ వ్రాఁతప్రతుల యాధారమునఁ బ్రకటింపఁబడినగ్రంథమున (Oxford University Press 1928) ముష్టాముష్టి యనియే ముద్రింపఁబడినది. అందులకుఁ బాఠాంతరము లున్నటులు వ్రాయఁబడియుండలేదు అదియే సరియగు పాఠ మని తోఁచెడిని.

సంస్కృతమునవే కాక యాంధ్రమునఁ గూడ నీప్రయోగ మచటచటఁగలదు. నన్నయశ్రీనాథుల ప్రయోగములు క్రిందనుదాహరింపఁబడినవి. భాగవతమునఁగూడ నీప్రయోగము ప్రాచీనముద్రణములఁ గలదనియు నది యిటీవల మార్పఁబడిన దనియు శ్రీరావుసాహెబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు వ్రాసియున్నారు. వావిళ్లవారు 1912 లో ముద్రించిన భాగవతమున 'ముష్టాముష్టి' యనియే ముద్రించి యిటీవల ముష్టీముష్టి యని దిద్ది ప్రకటించిరి. కాని శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు వ్రాసినటు లీప్రయోగ మాంధ్రభాషాస్వభావానుసారముగ వచ్చియుండలేదు. చెకాచెకి, ఎగాదిగ వంటిది కాదు. సంస్కృతభాషాసంప్రదాయసిద్ధము. శాకటాయనభిన్నమతానుసారము సాధువే యగును. అసాధువు కాదు. ఈప్రయోగము నన్నయ నిరంకుశత్వమును సూచింపదు. ఇంకను సంస్కృతాంధ్రసారస్వతములఁ బ్రయోగాంతరములు లభ్యమగుచో ముందుఁజూపుదును.

33

గ్రంథస్వీకారము.

1. అనర్ఘరాఘవము.

మురారికవిరచిత సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగు.

కీ. శే. సత్యవోలు కామేశ్వరరావుగారిచే రచియింపఁబడినది. ౫ అంకములు మాత్రమే. ఒకవిశేషము- పాఠకులకు మూలవిషయము గూడఁ దెలియుటకై యెడమప్రక్కను సంస్కృతమును కుడిప్రక్కను దెనుఁగును జేర్చి ముద్రింపఁబడినది పాఠభేదములు దేశభేదములచే మూలగ్రంథమున వివిధరీతులఁ గొన్ని ప్రతులలో నున్నవి వానిని విడిచి చూచినచో నిందుఁ గొన్ని సాధారణలోపములు గనఁబడుచున్నవి. మూలములోఁ బ్రాకృతమునకు మాఱు ఛాయ సంస్కృతముననే ముద్రించినారు. వేదములోఁగూడఁ బ్రసిద్ధుఁడైన శునశ్శేఫుఁడు మొదలగు పేరులు. ఈ కవిగారి కసహ్యముగాఁ దోఁచి హ్రస్వబాహుఁడు, వక్రనాసుఁడు, అని మార్చిరి. ఇవిమాత్రమే మంతచక్కఁగా నున్నవో; నైజముగ వారట్టివారా యనుసంశయము కలుగును. అజామిళుఁ డనుపేరు నేమిచేయుదురోగదా !

"స్వస్తి భవతే సపరివారాయ" (పుట 23) దీనికిఁ దెనుఁగు లేదు. 'విహాస్య' (పుట 90) నవ్వి యనలేదు. ఇతియథోచిత ముపవిశతః (పుట 96) దీనికిఁ దెనుఁగు లేదు. ద్వితీయాంకములో (పుట 98).

యాతోస్తమేష చరమాచలచూడచుమ్బీ
భృఙ్గారుహప్రకరజాగరణప్రదీపః
ఆః సర్వతః స్ఫురతు కైరవమాః పిబన్తు
జ్యోత్స్నాకరమ్బ ముదరమ్భరయశ్చకోరాః.

ఈశ్లోకము గనఁబడదు. అనుబంధములోఁ జేర్పఁబడలేదు.

"సర్వతోవలోక్య. వత్సలక్ష్మణ-" అనువాక్యమునుగొంత (పుట 98 99) క్రిందిపద్యములోఁ గలిపివేసినట్లున్నది. (పుట 104-105) "అలమింది సాభిప్రాయముగా" అని తెనుఁగులో నున్నది. దానికి మూలము లే

డు. (పుట 108) "జగద్గురో గాధినందన" దీనికిఁ దెలుఁగులేదు. వశిష్ట, వసిష్ట, వసిష్ఠ, వశిష్ఠ-ఇట్లు నియమరహితముగు పాఠపాట్లు కొన్నిగలవు. (పుట 90-91) "కథం రజనీచరవినాశోత్థత్రాసవిసంష్ఠుల మార్యహృదయ మతి దీర్ఘదర్శినం కౌశిక మపి న సమ్భావయతి" ఇది ప్రసక్తపుస్తకములోనిది-బొంబాయి ప్రతిలో-"కథం రజనీచరచక్ర వినాశోత్థత్రాసవిసంష్ఠుల మార్యహృదయ మదీర్ఘదర్శినం భగవన్తమ్ కౌశికమపి సమ్భావయతి." దీనిలో నౌచిత్య మేదో విచారింతురుగాక.

ఈపుస్తకమునకు శ్రీజయపురమహారాజు "లాశయము"ను రచించిరి. శ్రీమాన్ ఈయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ, "అవతారిక" రచించిరి. దానిలో మురారికవింగూర్చి విశేషములు దెలియఁగలవు. శతావధాని బ్ర॥ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారుపోద్ఘాతమును రచించిరి. దానిలో ననర్ఘరాఘవము దాని యాంధ్రీకరణములు నితరకవుల యాంధ్రీకరణముల తారతమ్యములుం దెలియవచ్చును.

స్త్రీశేషు లగు కామేశ్వరరావుగా రిదివఱ కెన్నో గ్రంథములను రచించుటవలన విఖ్యాతపురుషులు. వీరికొమాళ్లు శ్రీలక్ష్మీసత్యనారాయణరావుగా రీగ్రంథము నచ్చువేయించి లోకోపకార మొనర్చిరని సంభావించుచున్నారము.

దీనివెల రు ౧. సత్యవోలు లక్ష్మీనారాయణరావు,
బి. ఏ, బి. యల్. గారికి-కాకినాడ వ్రాయవలయును.

---

2. అమరుక కావ్యము.

శిష్టు సర్వశాస్త్రి ప్రణీతము—ఆంధ్రవాచస్పతి కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రిగారు ప్రకటించినది.

కవి దీనిని "అమృగ" కావ్యమన్నాఁడు. అమరుక, అమృగనామముల భేద మెఱుంగఁదగినది. ఇట్లే చంపూకావ్యము జంబూకావ్యములం గూర్చి వేత్తల నడుగవలసియున్నది. "ఎలమి రచింపచేస్తివి మొన్నిక నీయమృగోక్తకావ్యమింపలర"-అని 11 వ పద్యములో వాడఁబడినది. ఈ చిన్నిమనోహరకావ్యమున కిదివఱ కెన్నో యాంధ్రీకరణములు ప్రకటిం

పఁబడినవి. శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి కుమారుఁడు రచించుటచే నిది యొక్క ప్రశస్తాంధ్రీకరణ మగుచున్నది. ఇట్టిదానిలోఁ దప్పు లమితములు గాఁ బడినవి. అవి, కేవలము వ్రాఁత ప్రతిలో నున్నది యున్నట్లుగా నచ్చువేయుటచే వచ్చిన పెద్దలోపము. గుజలీ ప్రతులవలెఁ దప్పులు దిద్దకుండఁగనే యచ్చువేసి రనవచ్చును.

ఈ గ్రంథమునకు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ. గారు విశేషానుభవమున ౧౪ పుటల పీఠిను వ్రాసి గ్రంథముఖమున కలంకారము సమర్పించిరి. దీనిలోఁ బూర్వాంధ్రీకర్తలను గూర్చియుఁ గవివంశాదికముఁ గూర్చియు విశేషముగఁ జర్చింపఁబడినవి. ప్రారంభము గాన మరల నిపుడే చక్కగా దిద్ది ప్రకటించినఁ జాలఁ బ్రశస్తముగా నుండును.

దీని వెల రు 0-4-0. ప్రకాశకులయొద్ద- కాకినాడ సమీపములోని కరపలో దొరకును.

3. The Oriental Literary Digest.

Edited by Dr. S. M. Katre, M. A. PH. D., Poona.

This is a very useful monthly started in Poona by the above Editor in collaboration with scholars like Sukthankar, De, Gode and others. The object is to review from time to time the new books published on oriental subjects in a critical manner. We are sure the Journal will become very popular with all students of Indology and other branches of oriental learning. The annual subscription is Rs. 3/-

ఈ పత్రిక పూనాలో ప్రాచ్యగ్రంథ విమర్శనమునకై నూతనముగ స్థాపింపఁబడినది. మాసమున కొకసారి వెలువడును. మనదేశమునఁ బండితులగు సుక్థంకరు, డే, మొదలగువారి సహాయమున నిది నడుపఁబడుచున్నది. ప్రాచ్యపరిశోధనావిషయములను గూర్చిన గ్రంథములను వాని ప్రామాణ్యమును గ్రహింపఁబోవువారి కిది మిక్కిలి యుపయోగకరము.

చందా సంవత్సరమునకు రు 3-0-0.

4. దశమస్కంధము.

తాండవకృష్ణభాగవతము- బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిచే రచింపఁబడినది. వెల రు 4-

గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధులు- దత్తమండల కవిశ్రేష్ఠులు- కావ్యస్మృతితీర్థ బిరుదాంకితులు- బ్రహ్మాండపురాణాదిబహుగ్రంథనిర్మాతలు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీకరణానంతరము శ్రీకృష్ణచరితమును రచియింప సంకల్పించి మూలగ్రంథమునఁగల విశేషవిషయములఁ జేర్చి సారమును గ్రహించి మూలమును వదలక శ్రీమద్భాగవతమున దశమస్కంధము నాంధ్రీకరించితి మని పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. భాగవతార్థరహస్యములను వివరించుటయే వీరియాశయము. వీరికవిత్వశైలి నాతికఠినము. పోతనభాగవతములో నిట్టిగ్రంథములఁ బోల్పఁ జనదు. పూర్వకవుల యాంధ్రీకరణోద్దేశము వేఱు. మూలగ్రంథమునందలి విషయమును గ్రహించి కొన్నిఘట్టముల విడిచి రసపోషకము లగువానిని స్వకవితానుగుణ్యముగఁ బెంచి యాంధ్రీకరించిరి. పోతనభక్తిపారవశ్యరసపోషణాదికములు మనకు మైమఱపు పుట్టించి తన్మయ మొనర్చును. గ్రంథకర్తలును దనుశక్త్యనుసారము లలితకవనమున శ్రీకృష్ణచరితమును మూలగ్రంథవ్యాఖ్యానానుసారముగ వ్రాయుటయు యుక్తమే. రామకృష్ణచరితముల ననేకులు రచించుచుండుటకు వారిగుణోత్కర్షతయుఁ బూజ్యతయుఁ గారణములుగదా. "స్వసూక్తీనాం పాత్రం రఘుతిలక మేకం కలయతాం, కవీనాం కో దోషః" అనుజయదేవునిసూక్తియిప్పట్టుల సార్థకమగుచున్నది. శ్రీశర్మగారు బాల్యమున, తాండవకృష్ణాభిధానులఁట. అందుచేనే యీగ్రంథము తాండవకృష్ణభాగవతమనఁబడినది. గ్రంథమును కృష్ణాంకితము. మచ్చునకొకపద్యము—

చ. గలగల మ్రోగు నందియలకాంతుల నగ్రతలంబు గప్పుచున్
వెలికిని బాఱుచుండ నొకవింతగఁ బాదము లుర్వి మోపుచున్
లలితమరాళరాజగతులన్ మఱపించు గతుల్ చెలంగ గా
లలసయి శ్యామనాఁ డగి విలాసము మూర్తిధరించినట్లుగన్.

5. సర్వమంగళాపరిణయము— శ్రీకావ్యస్మృతితీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారిచే రచింపఁబడినకావ్యము. బ్రహ్మపురాణమునఁ గలపార్వతీవి

వాహఘట్టమును గైకొని పెక్కుమార్పులతో రచియింపఁబడినది (అధ్యా 32,33,34). మూలకథ శివునియాధిక్యతను దెలుపుటకై పార్వతీస్వయంవరంబునఁ బార్వతియంకమున నున్న బాలుని శివుఁడు తక్క నొరు లెత్త నశక్తులైరనియు, శివుఁడు దేవతలకు స్వమాహాత్మ్యముచే బాహుస్తంభన మొనర్చుటయుఁ, బార్వతి యతనివరించి పాదములఁ గుసుమమాలిక నర్పించుటయు వర్ణితము. శర్మగారు హరిహరాదుల యైక్యము నెఱింగింప, నారదునిఁ బడరానిదుర్దశల ననుభవింపఁజేసి పార్వతిని వరింప శ్రీహరిని బయున మొనర్చి కథాభాగమును మార్చిరి. నారదుఁ డిం దనుభవించిన దుర్దశలఁ గాంచినఁ బగతురకేనియుఁ గరుణ కలుగక మానదు. మార్పుఁ జెందిన కథాభాగముల రసపోషణము కొంత కొఱవడియున్న దనవలసియున్నది. హరిహరాదుల యైక్యమును గవిగారు వారిచేతనే పలికించిరి. శ్రీ నాగపూఁడి కుప్పుస్వామయ్యగారు వివిధవిషయములఁ జర్చించి విపులమగు పీఠికను రచించిరి.

6. మనుచరిత్రహృదయావిష్కరణము-కవి-శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు మనుచరిత్రము ప్రబంధములలో నుత్తమస్థానము వహించిన దగుట నద్దానిని విమర్శించి పెక్కువిషయముల మన కీగ్రంథమునఁ దెలిపియున్నారు. వారితోఁ గొన్నివిషయముల మన మేకీభవింపఁజాలకున్నను, వారిప్రయత్నము శ్లాఘాపాత్ర మనఁ దగియున్నది. పెద్దన జన్మస్థానాదికములు, పాఠభేదములు మున్నగునవి వివరింపఁబడినవి. కృతిపకాలప్రశంస సమర్థింపఁబడినది. గ్రంథకర్త 'లాకాశరామన్నపంచాంగముల'ను వదలి ముఖ్యవిషయములనే చర్చింపఁబూనిరి కాని కొన్నిస్థలముల నవియే దొరలినవి. 'దోసెఁడుకొంపలోఁ బసులక్రొక్కిడి' (పుట 16) 'వరుఁడు చెఱఁగుపట్టుకొని...' (పు. 30) పీఠికి సంబంధించిన గాథలు పుక్కిటిపురాణములు. విశ్వాసార్హములు గావు. మార్కండేయపురాణమునఁ గలమూలకథ వచనరూపమునఁ దెలుపఁబడినది. 'మారనగ్రంథమును జెంత నునుచుకొని యందలిచమత్కృతుల సంగ్రహించి వ్రాసెనన్నవాదము నిస్సార' మన్ని తెలుపఁబడినది. మారన ననుకరించెనన్నను పెద్ద

నకు గౌరవలోప ముండ దనియే మానమ్మతము. శ్రీనాథుని నెన్నిస్థలములఁ బెద్దన తనగ్రంథమునఁ దలపింపఁజేయుట లేదు ? మహాకవుల పోకడలఁ గైకొనిన నది న్యూనతాపాదకము గానేరదు. మనుచరిత్రమునందలి మొదటిమూఁడాశ్వాసములకథాభాగ వివరణములో విశేషార్థము లీయఁబడినవి. 'అస్మద్గృహంబు పావనము చేసి' యనుచో గృహ మనఁగా దేహమనియు, నర్థగర్భము గాఁ బలుకుచున్నతి యగుట 'నాదేహము పావనము చేసి......' అని స్ఫురింపఁ బల్కె ననుట సరసముగా లేదు. ప్రతిపదమునకును ధ్వన్యర్థములఁ దెలుపఁ బూనిన నట్టియర్థము లే వచ్చును. 'చిగురుకొమ్మైనఁ జేవ' 'రేవణనాదు నెనర జేక్కణ' మొదలగువాని కీయఁబడునర్థములు తప్పని సరియగు నర్థము లొసఁగఁబడియున్నవి. 'సతులమాయల్' అనుచో సతీశబ్దమును (పు. 123) గూర్చి మీరు వ్రాసినది సరికా దని తలఁతుము. అది 'చెలులమాయ లని' దిద్దనవసరము గాన్పింపదు. కవి దానిని బహుత్వవాచకముగఁ బ్రయోగించియుండ లేదు. 'బాహుమూలరుచు' లనుచో మీరువ్రాసినది విమర్శనీయము. పెక్కువిషయము లీగ్రంథమున వివరింపఁబడినవి. ఇట్టి వివరణములు ముఖ్యములగు ప్రబంధములకును భారతభాగవతాదికములకును రచింపఁబడవలయును. పుక్కిటిపురాణముల విడిచి రసపోషణాదికములనే యింకను విపులముగఁ జర్చించి, సాహిత్యప్రపంచముల నాయాకవుల ప్రాధాన్యమును నిరూపింపవలయునని మాయాశయము. దెలుపుచు నీగారి ప్రయత్నమును శ్లాఘించుచున్నాము. వెల 0-12-0 వావిళ్ల వారిచేఁ బ్రకటితము.

7. తిమ్మరుసుమంత్రి:-కవి, శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు-వెల రు ౧-౦-౦. ఆర్యపుస్తకాలయము-రాజమహేంద్రవరము.

ఈగ్రంథము చరిత్రచతురానన బిరుదాంకితు లగు గ్రంథకర్తలచేఁ జిరకాలముక్రిందటనే రచింపఁబడి మరలఁ బ్రకటింపఁబడినది. సకలకర్ణాటరత్నావిచక్షణుఁ డగు తిమ్మరుసుమంత్రిని గూర్చియును, నాఁటివిజయనగరరాజులనుగూర్చియు, విశేషించి కృష్ణరాయనిగూర్చియుఁ బెక్కువిషయము లిందు వివరింపఁబడినవి. కృష్ణరాయని నిధనకాలము, తిమ్మరుసు కారా

గృహావాసస్మరణములను గూర్చి సహేతుకముగఁ జర్చింపఁబడినది- విశ్వస్థలముల గాథలపై నాధారపడి గ్రంథము వెంచఁబడినది. విమర్శనాఫలితము లగు చారిత్రకవిషయములనే గయికొని యీ గ్రంథమును రచించిన నింకను నుపయోగకరముగ నుండి యుండును. మహాపురుషుఁడగు తిమ్మరుసు జీవితము నీగ్రంథరూపమున నాంధ్రలోకమున కందిచ్చిన శ్రీపంతులుగారు ధన్యులు అట్టిమహాపురుషులజీవితములే లోకమున కాదర్శప్రాయములు

8. ప్రత్యూషము. కవి, శ్రీ కొమరవోలు వేంకటసుబ్బారావుగారు బి.ఏ. కాకినాడ. వెల 1.0 0.

ఆంధ్రసారస్వతమున నూతనమార్గముల నిరూపింపఁ బ్రాచీనపద్ధతులఁ గల మెఱుఁగులను గ్రహించి తా మీగ్రంథమును రచించితి మని గ్రంథకర్తల యాశయము. జనపుసార్వభౌమున కంకితము ఆంగ్లమున నిట్టిగ్రంథమును 'Allegory' అందురు. ప్రకృతివిషయముల గ్రహించి వానికిఁ బాత్రత్వమును ఘటిల్లఁజేసి గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించిరి. పాఠకులకు సుగమముగ బోధపడుటకై పీఠికయందుఁ గథాసంగ్రహమును నంతరార్థ ప్రశంసయుఁ గానింపఁబడినది. 'కవి భావమయశరీరమున సంచరవీథి' నెగయుచు వ్రాసినటులఁ గలదు. పాఠకులును నామార్గముననే విహరించి యీ ప్రబంధమును జదివి యానందింపవలయును. గ్రంథము ప్రత్యూషమగుట నిం పైనమనోజ్ఞములు గలవు. విషయ మస్పష్టముగ నుండుటచేఁ గవితయుఁ గొంత సడలినది.

9. సత్యభామాసాంత్వనము—లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవికృతము. శృంగారకావ్యగ్రంథమండలియందుఁ బ్రచురింపఁబడినది. వమనేడపశతాబ్దమునాఁటి కవిత్వము. తంజావూరు మధురరాజుల కాలమునాఁటి యితర ప్రబంధములవలె శృంగారభూయిష్ఠము. మధురనాయకుఁ డగు ముద్దళఘు:కంకితము. విపరీత మగుశృంగారవర్ణనలచే నీకాలపుకవు లాంధ్రమున కపయశస్సును జేకూర్చియున్నారు.

---

౩౯. క్షీరం విహాయారోచకగ్రస్తః సౌవీరరుచి మనుభవతి.

అరోచకగ్రస్తః=ప్రతివస్తువునందును నరుచిగలవాఁడు-సౌవీరం=బియ్యపుకడుగు.

ప్రతివస్తువునందు నరుచి గలవాఁడు పాలువిడిచి కడుగునీళ్లయందాసక్తుఁ డగును. ఈన్యాయము సర్వదర్శనసంగ్రహములో నక్షపాదప్రకరణమం దుదాహరింపఁబడినది. "నను సుఖాభివ్యక్తి ర్ముక్తి రితి పక్షం పరిత్యజ్య దుఃఖనివృత్తి రేవ ముక్తి రితి స్వీకారః క్షీరం విహాయారోచకగ్రస్తస్య సౌవీరరుచి మనుభవ తీతి త దేత న్నాటకపక్షపతితం త్వేద్వచ ఇ త్యుపేక్ష్యతే॥"

౪౦. కూపమండూకన్యాయము.

మహాజనశ్లాఘనీయ మైన యొక పదార్థము యొక్క గొప్పతనమును మూర్ఖుఁ డెఱుఁగఁజాలఁడు.

Home keeping youth have ever homily wits.—
Two gentlemen of Verona.

ప్రసన్నరాఘవములో నీన్యాయ ముదాహరింపఁబడినది. "కథం మామపి దశదిగ్వలాసినీకర్ణపూరీకృతకీర్తిపల్లవం త్రిభువనవీరనామధేయం కూపమండూక ఇవ సాగర మవిఖ్యాత ముపదిశసి-ఉపమితి భావప్రపంచము- ౮౨౮ పుట.

"యో న నిర్గత్య నిశ్శేషాం విలోకయతి మేదినీమ్
అనేకాశ్చర్యవృత్తాన్తాం స నరః కూపదర్దురః"

౪౧. కాకదంతపరీక్షాన్యాయము.

ఈన్యాయము వ్యర్థమైన పనిని దెలియఁజేయుటకుఁ బ్రవర్తించును. కఠోపనిషత్తులో- "నచికేతో మరణా మానుప్రాక్షీః" అనుమంత్రవ్యాఖ్యానములో శంకరాచార్యులవారీన్యాయమును నామకచేసిరి. "నచికేతో మరణం మరణసంబద్ధం ప్రశ్నం ప్రేత్యాస్తి నాస్తీతి కాకదన్తపరీక్షారూపం మానుప్రాక్షీః".

౪౨. ఏకవృన్తగతఫలద్వయన్యాయము.

ఒకతొడిమకు రెండుపండ్లు వ్రేలాడుట. ఒకశబ్దమునకు రెం డర్థములు. దీనిని బహుళముగా నాలంకారికులు వాడిరి. దండి కావ్యాదర్శ

ము ౨. ౩౧౦ కారికవ్యాఖ్యానమును జూడుఁడు. శ్లిష్టమిష్ట మనేకార్థమేకరూపాన్వితం వచః తదభిన్నపదం భిన్నపదప్రాయ మితి ద్విధా.

శ్లో. అసా వుదయ మారూఢః కాన్తిమాన్ రక్తమణ్డలః రాజా హరతి లోకస్య హృదయం మృదుభిః కరైః - కావ్యప్రదీపనవమోల్లాసమందు- "వాచ్యప్రభేదభిన్నా య ద్యుగపద్భాషణస్పృశః శ్లిష్యన్తి శబ్దాః శ్లేషోఽసా వక్షరాదిభి రష్టధా" ఈకారికావ్యాఖ్యానమందు- "అక్షరాదిభి రితి వర్ణపదలిఙ్గభాషాప్రకృతిప్రత్యయవిభక్తివచనభేదాదష్టధా శ్లేష ఇత్యర్థః.

౪౩. కాకతాళీయన్యాయము.

కాకి తాటిచెట్టుమీఁద వ్రాలినది. ఆక్షణమందే తాటిపండు పడి దానితల పగిలినది. ౫-౩-౧౦౬ పాణినిసూత్రముపై కాశికావృత్తిలో "కాకతాళీయము, అజాకృపాణీయము, అంధకవర్తకీయము, ఈమూఁడును సమాసార్థము లని. అతర్కితోపనతము, కాకాగమనము, యాదృచ్ఛికము- తాళఫలపతనము, అట్లే

౪౪. అజాకృపాణీయన్యాయము.

అజ=మేఁక-కృపాణ=కత్తి. ఆకస్మికముగా మేఁకమీఁదఁ గత్తిపడఁగా మేఁకపీఁక తెగి చచ్చిపోయెను.

ఇది యును గాకతాళీయన్యాయతుల్యమే; కాని దానికిని దీనికి నున్నభేద మిది. కాకతాళీయన్యాయ మతర్కితముగా సంభవించిన యిష్టానిష్టలాభములను దెలియఁజేయును- అజాకృపాణీయము కేవలానిష్టప్రాప్తినివేదనమందుఁ బ్రవర్తించును.

౪౫. అంధగోలాంగూలన్యాయము.

ఒకగ్రుడ్డివాఁ డరణ్యమందొంటరిగా నిస్సహాయుఁడై తిరుగుచుండఁగా నొకదుష్టుఁడు వానిని వంచింపఁ దలంచి వానియొద్దకుఁ బోయి "ఓయీ! నీవు పాపము చాలఁ గష్టపడుచున్నావు. నీ కెవ్వరు సహాయులు లేరు. నాతో రమ్ము, నీవుమీగ్రామమునకు సురక్షితముగాఁ బోవున ట్లొకయుపాయముఁ జెప్పెద"నని వానిని దీసికొనిపోయి యొక పెంకియావుతోఁకను వానిచేతి కిచ్చి దీనిని గట్టిగాఁ బట్టుకొనుము; ఇది నిన్ను నీయింటికిఁ దీసికొనిపోవు నని చెప్పి యథేష్టముగాఁ జనెను. అంత

నాయంధుఁడు వానిమాటను నమ్మి యయ్యావుతోఁకఁ బట్టుకొని పోవుచుండఁగా నది దానియిష్టము వచ్చినట్లు ముండ్లు, డొంకలు, గోతులు మొదలగువానిలోని కీడ్చుకొనిపోయి వానిని మృతప్రాయునిఁ జేసెను. దుష్టులమాటల నమ్మినవారికి మహాదుఃఖము సంభవించును.

౪౬. న హి నిన్దా నిన్ద్యం నిన్దితుం ప్రవర్తతేఽపి తు విధేయం స్తోతుమ్—

నింద నింద్యమైనవస్తువును నిందించుటకుఁ బ్రవర్తింపదు. మఱే మనఁగా, విధేయమును స్తుతించుటకుఁ బ్రవర్తించును. ఎట్లనఁగా; శుభలక్షణలక్షితవిగ్రహవిశిష్టుఁడగు సర్వేశ్వరునిధ్యానమును స్తుతించుటకుఁ దదితరవిగ్రహావచ్ఛిన్నేశ్వరధ్యాన మపకృష్ట మని నిందించుట- నిందయందుఁ బ్రయోజనము లేదు. విధేయప్రాశస్త్యమునుఁ దెలియఁ జేయుటయే ప్రధానము.

౪౭. కిం మార్ద్వీకవణిజో వహిత్రచిన్తయా.

అల్ల మమ్ముకొను వర్తకున కోడలను గుఱించి యాలోచించు టెందులకు- క్షుద్రునికిఁ గొప్పవస్తువులతో నేమిపని?

౪౮. కుఠారచ్ఛేద్యతాం కుర్యాన్నఖచ్ఛేద్యం న పణ్డితః-

గొడ్డలితో ఛేదింపవలసినదానిని పండితుఁడైనవాఁడు గోళ్ళతో ఛేదింపఁగూడదు. తనకంటె బలవంతుఁడైనశత్రువును సులభముగా జయింపఁగల నని తలంపఁగూడదు- "నోపేక్షణీయం దేవేన తస్మాదేతత్ప్రయోజనమ్। కుఠారచ్ఛేద్యతాం కుర్యాన్నఖచ్ఛేద్యం న పణ్డితః." అని యువమితిభావప్రపంచము.

౪౯. శతేపంచాశన్న్యాయము.

వ్యాపకసంఖ్యలో వ్యాప్యసంఖ్య యంతర్భూతమై యుండును. నూఱు వ్యాపకసంఖ్య- ఏఁబది వ్యాప్యసంఖ్య. సముద్రమందు నదీసమూహ మంతయు నిమిడియున్నది. సర్వవ్యాపకుఁడైనపరబ్రహ్మమందు జగత్తంతయు నంతర్భవించియున్నది

౫౦. న హి సుశిక్షితోఽపి నటవటుః స్వస్కన్ధ మధిరోఢుం పటుః.

ఎంత బాగుగా శిక్షితుఁడైన నటుఁడును దనభుజముపైఁ దానెక్క లేఁడు, ఎంతబుద్ధిమంతుఁడైనను దుర్ఘటమైనకార్యమును జేయలేఁడు.

౫౧. న హి భిక్షుకా స్సన్తీతి స్థాల్యో నాధిశ్రీయన్తే, న చ మృగా స్సన్తీతి యవా నోప్యన్తే.

యాచకులు వత్తు రని వంట మానుకొందురా ? మృగములు చేను భక్షించివేయు నని వ్యవసాయము మానుకొందురా ? విఘ్నములు వచ్చు నని భయపడి మనము చేయవలసినపనులు మానఁగూడదు.

౫౨. వృశ్చికభియా పలాయమానః ఆశీవిషముఖే నిపతితః.

తేలువలన భయముచేఁ బాఱిపోవుచున్నవాఁడై సర్పముఖమందుఁ బడెను. ఈన్యాయము న్యాయవార్తికతాత్పర్యటీక ౫౩ పుటలో నిట్లున్నది. "తథా చ దుఃఖహేతో ర్హేయస్య స్యాభావా న్నతద్ధానాయానేన ఘటితవ్యమ్ నచాఘుటమానో న్యాయం హాతు మర్హతి సోఽయం వృశ్చికభియా పలాయమాన ఆశీవిషముఖే నిపతితః.

౫౩. కాంస్యభోజిన్యాయము.

కంచుపాత్రలో భుజించువాఁడు. ౧౨-౨-౩౪ జైమినిసూత్రముపైని శాబరభాష్యములో నీన్యాయ ముదాహరింపఁబడినది. "కాంస్యభోజివత్ । తద్యథా । శిష్యస్య కాంస్యపాత్రభోజిత్వనియమ ఉపాధ్యాయస్యానియమః యదా తయో రేకస్మి న్పాత్రే భోజనమాపద్యతేఽముఖ్యస్యాపి శిష్యస్య ధర్మో నియమ్యేత మాభూ ద్ధర్మలోప ఇతి".

౫౪. కుడ్యం వినా చిత్రకర్మ.

గోడలేని చిత్రకర్మ. ఇది శశవిషాణతుల్యము. న్యాయమంజరి ౧౦౩ పుటలోఁ జూడుఁడు.

శ్లో. "ప్రసఙ్గసాధనం నామ నాస్త్యేవ పరమార్థతః
తద్ధి కుడ్యం వినా తత్ర చిత్రక ర్మేవ లక్ష్యతే".

౫౫. కరవిన్యస్తబిల్వన్యాయము.

చేతిలో నున్న మారేడుపండు. ఇది కరతలామలకము వంటిదే. ఇది సురేశ్వరాచార్యుల వార్తికమం దున్నది.

"అతోఽనుపేత మేవ త్వాం కరవిన్యస్తబిల్వవత్
బ్రహ్మవిజ్ఞాపయిష్యామి యద్ జ్ఞానే సర్వవి ద్భవేత్॥"

౫౬. ఉష్ట్రలగుడన్యాయము.

ఉష్ట్రము=లొట్టిపిట్ట- లగుడ=దుడ్డుకఱ్ఱ- లొట్టిపిట్ట యేకఱ్ఱను మోయుచున్నదో యాకఱ్ఱపెట్టె దానిని గొట్టుట- స్వమతమందుఁ బరులేదూషణములను జెప్పిరో యాదూషణములచేతనే పరులమతమును ఖండించుట- ఉష్ట్రలగుడన్యాయము.

౫౭. ఇషుకారన్యాయము.

ఇషుకారుఁడు=బాణములు చేయువాఁడు- వీఁడు తనపనియందే బద్ధదీక్షుఁడై యితర మేమియును గుర్తింపక యుండును.

శ్లో. "ఇషుకారో నరః కశ్చి దిషా వాసక్తమానసః
సమీపే నాపి గచ్ఛన్తం రాజానం నావబుద్ధవాన్"

శాంతిపర్వము ౧౭౮ అ- బ్రహ్మసూత్రము ౩-౨-౧౦ "ముగ్ధేఽర్ధసమ్పత్తిః పరిశేషాత్" అనుదాని భాష్యమును శంకరాచార్యులవారిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. "ఇషుకారన్యాయేన ముగ్ధో భవిష్యతి య థేషుకారో జాగ్రదపి హ్యాసక్తమనస్తయా నాన్య ద్విషయా నీక్షతే"

౫౮. ఆమ్రాన్ పృష్టః కోవిదారా నాచష్టే-

మామిడిచెట్ల నడిగినఁ గోవిదార (సంపెంగ) వృక్షములను జెప్పుచున్నాఁడు. ఒకటి యడిగిన మఱి యొకటి చెప్పుట. "అల్లమున్నదా? కోమటీ యని యడిగిన బెల్లమున్నఁ దని చెప్పినట్లు.

భామతి ౧-౧-౨౨ సూత్రము. "ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్" దీనివ్యాఖ్యానములో "యదన్య త్యాకాశపదం ప్రధానార్థం తత్ కాపి యత్పృష్టం తదేవ ప్రతివక్తవ్యం న ఖ ల్వనుపృష్టః ఆమ్రాన్ పృష్టః కోవిదారా నాచష్టే".

౫౯. ఆమ్రసేకపితృతర్పణన్యాయము.

మామిడిచెట్టునకు నీళ్లుపోయుట పితృదేవతలకుఁ దర్పణముఁ జేయుట- ఒకపనివలన రెండు ఫలములు. మహాభాష్యము- పశ్పశాహ్నికము- "కథం పున రేకేన యత్నేనోభయం లభ్యం-లభ్య మి త్యాహ। కథం-

ద్వారతా అపి హేతవో భవన్తి- తద్యథా-ఆమ్రా శ్చ సిక్తాః పితర శ్చ ప్రీణితాః ఇతి”

౬౦. అహిభుక్కైవర్తన్యాయము.

అహిభుక్= నల్లమందు తినువాఁడు. కైవర్త=జాలారి వాఁడు, అహిఫేనశబ్దమునకు నల్లమందు దరము. “అఫీమ్”కు మొదటిరూపము. అహిశబ్దమునకు మాదకద్రవ్యవిశేష మర్థ మని కొందఱు నిఘంటుకర్తలు వ్రాసియున్నారు.

తొల్లి నల్లమందు తినువాఁ డొక డొక నావలో నెక్కెను. అచ్చట ననేకజను లుండుటను జూచి తాను మార్పుఁజెందుదు నని తలంచి తనకాలి కొకత్రాడు కట్టుకొని యోడలో నిద్రించెను. అంత నొక జాలరి వానిని బరిహసించుట కాత్రాడు విప్పి తనకాలునకుఁ గట్టుకొనెను. ఇంతలో నావ యవతలియొడ్డునకుఁ జేరఁగా వాఁడు లేచి కాలిత్రాడు లేకుండుటను జూచి “నీవు నే నయిపోతివి- నేను నీ వయితిని” అని కలహింపసాగెను ఈన్యాయ మొకపిచ్చిదెబ్బలాటను దెలియఁజేయును.

౬౧. న హి శ్యామాకబీజం పరికర్షసహస్రేణాపి కలమాఙ్కురాయ కల్పతే.

చామగింజ పాఁతి వేయి దోహదములు చేసినను వరిమొక్క పుట్టదు. ఎన్నిప్రయత్నములు చేసినను నశక్యమైన పని చేయఁబడదు. భామతిలో “న హి జాతు పటాఙ్కురః కుటజబీజా జ్జాయతే” (మట్టిమొక్క యంకుడువిత్తువలనఁ బుట్టదు.)

౬౨. మండూకతోలనన్యాయము.

తోలనము-తూఁచుట. కప్పలను దెచ్చి తక్కెటఁ బెట్టి తూఁచఁబోయిన నొక్కొక్కటి పాఱిపోవును. ఐకమత్యము లేని మనుష్యులవ్యవహారమందీ (కప్పలతక్కెడ) న్యాయము ప్రవర్తించును.

౬౩. చర్మతన్త్రా మహిషీం హన్తి.

ఇచ్చట: జర్మత-తుశబ్దము దున్నసప్తమి నిమిత్తార్థమందు వచ్చినది, “చర్మణి ద్వీపినం హన్తి” అన్నట్లు చర్మరజ్జువును జేయుటకు నుగేదె

జంపుట- అల్పముకొఱకుఁ బెద్దవస్తువును నశింపఁజేయుట, యను నర్థ
ము దీన్యాయము ప్రవర్తించును. రఘువంశము- ద్వితీయసర్గలో-దిలీ
పునితో సింహము చెప్పుమాట-"అల్పస్య హేతో ర్బహు హాతు మిచ్ఛ
న్విచారమూఢః ప్రతిభాసి మే త్వమ్"

౬౮. అంధచటకన్యాయము.

అంధునిచేతిలో నాకస్మికముగాఁ బడినపిచ్చుక నంధుఁడు పట్టుకొనె
నని లోకము తలంచును. దైవయోగముచే లభించిన స్వాభీష్టము తన
యిష్టదేవతచే నియ్యఁబడిన దని వ్యవహరింతురు. ఈన్యాయము ఘుణా
క్షరన్యాయమువంటిదే.

౬౯. ఏకం సన్ధిత్సతోఽన్యత్ ప్రచ్యవతే-

ఒకగిన్నెలో రంధ్రమున్న దని దానిని మాటించుటకు యత్నిం
చుచుండఁగా మఱియొకచోట నొకముక్క పోయినది. ఇట్లే యొకయింటి
ని 'మరమ్మతు' చేయుచుండఁగా దానిలో మఱి యొకచోట నొకదూల
మో వాసమో విఱిగిపోవుట, యిత్యాదులయం దీన్యాయము ప్రవర్తిం
చుచున్నది.

౭౦. కైముతికన్యాయము.

కిమ్ + ఉత- ఈరెండును గలపఁగా కిముత-దానిభావము కైము
త్యము లేక కైముతికము.

శ్లో. "కైముత్యే నార్థసంసిద్ధిః కావ్యార్థాపత్తి రిష్యతే
సజిత స్త్వన్ముఖేనేన్దుః కా వార్తా సరసీరుహామ్"

కైముత్యన్యాయముచే నెచట నర్థము సిద్ధించునో దానికిఁ గావ్యా
ర్థాపత్త్యలంకార మని పేరు. అప్రసిద్ధుఁ డైనచంద్రుఁడే నీముఖసౌంద
ర్యముచే జయింపఁబడినపుడు పద్మములసంగతి చెప్పెడి దేమి. అనఁగాఁ
బద్మములు తిరస్కరింపఁబడిన వని వేఱే చెప్ప నేల ? తర్కశాస్త్రము
లో నొకయర్థాపత్తి కలదు. అది యనుమానాంతఃపాతి. అది యెట్లనఁ
గా; 'పీనో దేవదత్తః దివా న భుంక్తే' (దేవదత్తుఁ డనువాఁడు బలిసి

యున్నాఁడు. పగలు భుజింపఁడు) "పీనత్వా న్య థానుపపత్త్యా" రాత్రి భోజనము ను మన మూహింపుకొనవలెను. ఈయర్థాపత్తినుండి వేఱు చేయుటకుఁ గావ్యార్థాపత్తి యని పేరిడిరి.

౬౭. అకాలే కృత మకృతం స్యాత్.

యుక్తకాలమందుఁ జేయఁబడని పని చేయఁబడనిదియే, యని తలంపఁబడును. ఇది మాధవీయన్యాయమాలావిస్తర మందు(౧౧-౧-౧) ఉదాహరింపఁబడినది. "కిం చతుర్థాదిరణా దూర్ధ్వం ఆవాహ్యాతే క్రియా ప్రయాజేభ్యః పురా నా ద్యః అకాలే కృత మకృతం స్యా దితి న్యాయే నావాహనస్య నిరర్థకత్వాత్.

౬౮. అగ్నిహోత్రన్యాయము

ప్రాతస్సాయంకాలములయం దగ్నిహోత్రములో నాహుతుల నర్పించి హోమముచేయుట. జైమిని-పూ మీ. ౬.౨-౧౩-౨౦ సూ. లలో "యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహోతి" అను విధి పూర్ణముగాఁ జర్చింపఁబడినది. గృహస్థుఁడు తాను జీవించి యున్నంతకాలము నగ్నిహోత్రమందు హోమమును చేయ వలయు నని పూర్వపక్షి యర్థము నుఁ జెప్పెను బ్రాహ్మణుఁడు తాను గృహస్థాశ్రమమందుఁ బ్రవేశించినది మొదలుకొని యగ్నిహోత్రహోమమును జేయుచుండవలెను. ఒక దినమందైన విచ్ఛేదమురాఁ గూడదు. ఇది పురుష్యునికి ధర్మము. ఈకర్మయే యజ్ఞమునకు నంగము కాదు. అది స్వతంత్రకర్మ.

౬౯. అఙ్గుళిదీపికయా ధ్వాన్తధ్వంసవిధి.

అంగుళిపరిమాణము గలదీపముచేఁ జీఁకటిని నశింపఁజేయుట. అనఁగాఁ జిన్నసాధనముచేఁ బెద్దకార్యమును సాధింపఁదలంచుట. అత్ర తత్త్వ వివేకమం దీన్యాయము చూపింపఁబడినది. "న చాస్మాక మివ త వాప్యత్ర మూక త్తైవ శరణం సర్వథా వచనవిరోధే హ్యుదాసీనస్య సా శోభతే। న చాత్ర విధ్యా విరోధః క్వచిత్। న చ త్వ ముదాసీనః ప్రయోజనే ప్రవృత్తత్వాత్। తస్మా దల మఙ్గుళిదీపికయా ధ్వాన్తవిధ్వంసనవిధి మనుష్ఠాయ.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు— ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు; పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.
కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు—ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు. ఎం. ఏ., బి. ఎల్.
వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు. ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు,(కోశాధ్యక్షులు)
పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ. ,,
చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.
శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ. ఎల్. టి.
దర్భా వేంకటశివరామరాముగారు, బి. ఏ. బి. యల్.
అకిక్రి వేంకట్రామయ్యగారు
కేశవర్పు రామరాజుగారు
కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు
ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని
పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు
పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

సగమువెల.

ఆ 1938 సం॥ మార్చి చివరవఱకు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ బ్రచురింపఁబడిన నిఘంటువుతప్ప తక్కిన గ్రంథములను పరిషత్సంచికలును సగమువెలల కీయఁబడును. పుస్తకముల పట్టికకై వ్రాయుఁడు. పోస్టు కైలుకర్చులువేరు.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—ప్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృత పదములకు, తెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొనసక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు వనేకవిధముల సమస్త సహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్టుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము. ఈభూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతిమనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకిచరిత్రమును జదివియేయుందురు కావున మేము వేఱుఁగఁ జెప్పనక్కఱయుండదు. వెల రు 0-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

---

rPinted by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works, Cocanada.